

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΜΔ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ - ΤΗΛ. 72.18.308

15 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1995

ΑΡΙΘ. 17

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. **Θεοδώρου**,
Μνήμη του αγίου Πρόκλου, Πα-
τριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.
— Μητροπ. Πατρών **Νικοδή-
μου**, Μηνύματα Μεγάλης Έ-
βδομάδος. — Μητροπ. Σισανίου
και Σιατίστης **Αντωνίου**, 'Ο Κύ-
ριος, οί Ζηλωταί και ή ρωμαϊκή
ἐξουσία. — 'Ιω. **Φουντούλη**,
'Απαντήσεις σὲ λειτουργικὲς,
κανονικὲς και ἄλλες ἀπορίες.
— 'Αλεξ. Μ. **Σταυρόπουλου**,
Πόλεις και Μνήμες. — **Παύλου**
Μοναχοῦ Λαυριώτου, 'Ιστορία
τῆς ἀδελφότητος 'Ιωασαφαίων
τοῦ 'Αγίου 'Ορους. — 'Αθαν. Γ.
Μελισσάρη, 'Ο Γέρων Παῖσιος.
Τὸ γέννημα τῆς Καππαδοκίας.
— **Φς**, Τὸ βιβλίον. — Νικ. Κ.
Δρατσέλλα, 'Η ΙΓ' Κατήχησις
πρὸς φωτιζομένους τοῦ αγίου
Κυρίλλου 'Ιεροσολύμων. — 'Ε-
πίκαιρα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

'Αθήναι, 'Ιασιού 1 - Τηλέφωνο
72.10.734 • Προϊστάμενος Τυπο-
γραφείου: Σωκράτης Μαυρογόνα-
τος, 'Ηπείρου 132 - Πέραμα.

Μνήμη του αγίου Πρόκλου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

Τὴν 20ῃ Νοεμβρίου ἡ 'Εκκλησία μας τιμᾷ τὴ μνήμη τοῦ
αγίου Πρόκλου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος
ἀληθῶς ἀποτελεῖ κόσμημα τῆς 'Εκκλησίας τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως.

'Ο ἅγιος Πρόκλος (ε' αἰὼν) χειροτονήθηκε ἱερεὺς ἀπὸ
τὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως 'Αττικό. Τὸ ἔτος 426 ἀπὸ
τὸν Πατριάρχη Σισίνιο χειροτονήθηκε ὡς ἐπίσκοπος Κυζί-
κου, ὅπου ὁμως δὲν ἔγινε δεκτός, διότι ἐκεῖ ἤθελαν ὡς ἐπί-
σκοπο τὸν ἀσκητὴ Δαλμάτιο. Γι' αὐτὸ ἔμεινε στὴν Κωνσταντι-
νούπολι, ὅπου ὡς μαθητῆς, θαυμαστῆς και μιμητῆς 'Ιωάννου
τοῦ Χρυσοστόμου διακρίθηκε γιὰ τὴν ἀφυπνιστικὴ κηρυκτικὴ
του δρασί και ἦταν «κατὰ τὰς διδασκαλίας ἀνθῶν» ('Εκκλ.
'Ιστορία 7, 28), ἐνῶ, κατὰ τὸν πατρολόγο Altaner, ὁ ἅγιος
Πρόκλος «ὡς ἱεροκῆρυξ ἀνήκει στοὺς ἀρίστους ἐπιγόνους τοῦ
Χρυσοστόμου». 'Ο Ρωμαῖος ἀξιωματοῦχος Βαλουσιανὸς εἶπε
χαρκτηριστικῶς: «'Εὰν εἶχαμε στὴν Ρώμη τρεῖς ἄνδρες, ὅπως
ὁ Πρόκλος, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖ οὔτε ἓνας εἰδωλολάτρης»
(Vita Melaniae, κεφ. 53).

Τὸ 428 ἐνάπιον τοῦ νέου Πατριάρχου Νεστορίου ὁ ἅγιος
Πρόκλος ἐξεφώνησε τὸν ἱστορικὸ ὑπ' ἀρ. 1 ἐγκωμιαστικὸ του
λόγο στὴν Παναγία Θεοτόκο Μαρία, στὸν ὁποῖο κατέκρινε
τὶς δοξασίαις τοῦ Νεστορίου, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζε τὴν Πανα-
γία ὡς Χριστοτόκο και ὄχι ὡς Θεοτόκο. Στὸ ἐγκώμιο αὐτὸ ὁ
ἅγιος Πρόκλος λέγει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἐξῆς: «Μαρία τὸ
ἀμόλντον τῆς παρθενίας κειμήλιον' ὁ λογικὸς τοῦ δευτέρου
'Αδὰμ παράδεισος' τὸ ἐργαστήριον τῆς ἐνώσεως τῶν φύσεων'
...ἡ παστάς, ἐν ἧ ὁ Λόγος ἐνυμφεύσατο τὴν σάρκα' ἡ ἔμψυχος
τῆς φύσεως βᾶτος, ἦν τὸ τῆς θείας ὠδίνος πῦρ οὐ κατέκαυ-
σεν' ἡ ὄντως κούφη νεφέλη, ἡ τὸν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ μετὰ
σώματος βαστάσασα' ...Μαρία ἡ δούλη και ἡ μήτηρ, ἡ παρθε-
νος και οὐρανός, ἡ μόνη Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γέφυρα».

Τὸ 434, ὅταν πέθανε ὁ Πατριάρχης Μαξιμιανός, πού εἶχε
διαδεχθῆ τὸν καθαιρεθέντα γιὰ τὶς κακοδοξίαις του Νεστόριο,
ὁ Πρόκλος —κατόπιν ἐκδηλώσεως και τοῦ προσωπικοῦ ὑπέρ
αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β'— ἐξε-
λέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (Σωκράτους, 'Εκκλ.
'Ιστορία 7, 35 και 40). Τότε μὲ τὸν πρᾶο και εἰρηνικὸ του
χαρακτῆρα φρόντισε γιὰ τὴν ἐπίτευξι τῆς ἐνότητος και τῆς

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Δ' ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΣΠΕΡΑΣ

(ἐν τῷ Ὁρθρῷ)

ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ ΠΡΩΪ

(κατὰ τὴν Θ. Λειτουργίαν)

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πατρῶν κ. ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ

1. «ΤΟΥ ΔΕΙΠΝΟΥ ΣΟΥ ΤΟΥ ΜΥΣΤΙΚΟΥ ΚΟΙΝΩΝΟΝ ΜΕ ΠΑΡΑΛΑΒΕ»

«Καὶ ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι σὺν Αὐτῷ»

(Λουκᾶ κβ' 14)

Ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα· καὶ ὁ Κύριος, πιστὸς τηρητῆς ὅλων τῶν διατάξεων τοῦ θείου Νόμου, εἶχε λάβει κάθε φροντίδα διὰ νὰ ἐορτάσῃ τὸ Πάσχα.

Ὅπως γνωρίζομεν, εἶχεν ἀποστείλει δύο μαθητάς, διὰ νὰ ἐτοιμάσουν τὸ κατάλυμα, ὅπου μετὰ τῶν μαθητῶν του θὰ ἐώρταζε τὸ Πάσχα.

Καὶ καθὼς ἠκούσαμεν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, «ὅτε ἐγένετο ἡ ὥρα, ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι σὺν Αὐτῷ».

Ὅταν ἦλθεν ἡ κατάλληλος ὥρα ἐκάθησεν εἰς τὸ δεῖπνον μετὰ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων.

Πολλὲς φορὲς ὁ Κύριος εἶχε δειπήσει μετὰ τῶν μαθητῶν του. Ἀλλὰ αὕτη ἡ τελευταία φορὰ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδειπνήσε μαζί τους, εἶχε κάτι τὸ μυσταγωγικόν, κάτι τὸ μοναδικόν εἰς ἱερότητα καὶ θεϊαν αἴγλην.

Ὁ Κύριος κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ τοῦ δείπνου παρέδωκε τὸ μέγα μυστήριον τῆς Θ. Εὐχαριστίας. Καὶ ἐπλαισίωσε τὴν μυσταγωγίαν αὐτὴν με-

τὴν ἐξαίρετον ἐκείνην πρᾶξιν ταπεινώσεως, τὴν νίψιν τῶν ποδῶν τῶν μαθητῶν του· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὑπέροχον διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ἐπηκολούθησε μετὰ τὸ δεῖπνον, διὰ νὰ δώσῃ τὰς τελευταίας συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας εἰς τοὺς μαθητάς· καὶ τέλος μετὰ τὴν καλουμένην «ἀρχιερατικὴν προσευχήν», διὰ τῆς ὁποίας ἐπεσφράγισε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ἐπεκαλέσθη τὸν οὐράνιον Πατέρα Θεὸν ὑπὲρ τῶν μαθητῶν του καὶ ὑπὲρ ὅλων οἱ ὁποῖοι ἀνὰ τοὺς αἰῶνας θὰ ἐπίστευον εἰς Αὐτόν.

Ἀλλὰ τὸ δεῖπνον ἐκείνο τὸ ὑπέροχον καὶ ἐξαίρετον ἔχει συνέχειαν ἀτελεύτητον. Εἶναι καὶ δι' ἡμᾶς τὸ δεῖπνον ἐκείνο προσιτόν. Διότι καὶ ἡμεῖς προσκαλούμεθα νὰ εἴμεθα συνδαιτυμόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του, καὶ κοινωνοὶ «τοῦ Δείπνου τοῦ μυστικοῦ».

Διὰ τοῦτο τὸ δεῖπνον ἐκείνο ποὺ παρέθεσεν ὁ Χριστὸς παρατίθεται εἰς τοὺς αἰῶνας ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης· καὶ οἱ χριστιανοὶ προσκαλοῦνται νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν Θ. Κοινωνίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου. Ὅλοι ὅσοι λαμβάνομεν αὐτὴν τὴν θεόδοτον τιμὴν, καὶ ἀποκτῶμεν αὐτὴν τὴν ἐξαίρετον δωρεάν, πρέπει νὰ συνειδητοποιοῦμεν ὅτι γινόμεθα «οἱ δαιτυμόνες οἱ μακαριστοί», ὁμοτρόπεζοι μετὰ τῶν Ἀποστόλων, καὶ συμ-

εἰρήνης στὴν Ἐκκλησία καὶ γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῶν διωκομένων «Ἰωαννιτῶν», δηλαδὴ τῶν ὁπαδῶν Ἰωάννου τοῦ Χρῦσοστόμου. Μάλιστα τὸ ἔτος 438 φρόντισε γιὰ νὰ μεταφερθῇ μετὰ τιμῆς ἐκ Κομάων στὴν Κωνσταντινούπολι ἡ σορὸς Ἰωάννου τοῦ Χρῦσοστόμου.

Ὁ ἅγιος Πρόκλος ἔγραψε πολλοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους σὲ δεσποτικὰ καὶ θεομητορικὰ ἐορτῆς καὶ σὲ ἐορτῆς ἀγίων, ὅπως καὶ πολλὰς ἐπιστολὰς, στίς ὁποῖες προβάλλει τὴν ὀρθὴ πίστι. Τὸ λειτουργικὸ καὶ μυσταγωγικὸ περιεχόμενον τῶν κηρυγμάτων του καὶ τὸ γεγονός ὅτι πιθανῶς ὁ ἅγιος Πρόκλος ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστῆς τῆς χρήσεως τοῦ Τρισαγίου στὴν Θ. Λειτουργία συνετέλεσαν, ὥστε

νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ συγγραφή τοῦ μεταγενεστεροῦ «Λόγου περὶ παραδόσεως τῆς Θεῆς Λειτουργίας».

Ἀπὸ τίς ἐπιστολὰς του εἶναι πολὺ γνωστὴ ἡ πρὸς Ἀρμενίους («Τόμος πρὸς Ἀρμενίους»), στὴν ὁποία δίδει ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα ἐπὶ δογματικῶν ζητημάτων καὶ προβάλλει τὴν ὀρθόδοξη πίστι ἐναντίον τῶν νεστοριανικῶν κακοδοξιῶν.

Ὁ ἅγιος Πρόκλος κοιμήθηκε ἐν εἰρήνῃ τὸ ἔτος 446, ἀφοῦ ἐπὶ δώδεκα καὶ πλέον ἔτη ὡς Πατριάρχης ἐργάσθηκε ἀόκνως καὶ τελεσφόρως γιὰ τὴν στερέωσι τοῦ κύρους καὶ τὴν αὔξησι τῆς ἀκτινοβολίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

μέτοχοι αὐτῶν εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ Κυρίου.

Ὅλος δὲ ἰδιαιτέρως αὐτὴν τὴν ἡμέραν, τὴν Μ. Πέμπτην, τὴν ἐπέτειον τῆς παραδόσεως τοῦ δειπνου τοῦ μυστικοῦ, εἶναι ἐπίκαιρον, ὡς χριστιανοί, νὰ προδιαθέσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας καὶ νὰ ἐτοιμάσωμεν ἀναλόγως τὰς ψυχὰς μας διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὸ δεῖπνον τὸ μέγα.

* * *

Εἶναι πολὺ παλαιὸς ὁ ὕμνος τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ὁποῖον οἱ χριστιανοὶ ἐπαναλαμβάνομεν κάθε φορὰν πού πρόκειται νὰ μετάρχωμεν εἰς τὸ Μέγα Μυστήριον.

«Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω· οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας· ἀλλ' ὡς ὁ ληστῆς ὁμολογῶ σοι· Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου».

Ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Κύριον νὰ μᾶς παραλάβῃ συνδαιτυμόνας εἰς τὸ δεῖπνόν του.

Καὶ βεβαίως Ἐκεῖνος, διὰ τῆς Ἐκκλησίας του, μᾶς ἀπευθύνει τὴν πρόσκλησιν: «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε».

Ὅταν ἀκούεται ἡ πρόσκλησις «προσελθετε», καὶ ὁ χριστιανὸς δεχθῆ τὴν πρόκλησιν καὶ προσέλθῃ εἰς τὴν Θ. Κοινωνίαν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἐκδηλώνει τὴν ἰδικὴν του πρωτοβουλίαν, καὶ τὴν προσωπικὴν του ἀπόφασιν νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ τὸ τροπάριον αὐτὸ μᾶς καλεῖ νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὸν Χριστὸν νὰ μᾶς παραλάβῃ Ἐκεῖνος ὡς συνδαιτυμόνας εἰς τὸ δεῖπνον. Διστάζομεν κάπως, ὡς ἀμαρτωλοὶ, νὰ προσέλθωμεν με ἀπόλυτον ἰδικὴν μας πρωτοβουλίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ Ἐκεῖνος παραθέτει τὸ δεῖπνον, Ἐκεῖνος μᾶς προσφέρει τὸ σῶμά του καὶ τὸ αἷμά του, καὶ Αὐτὸς μᾶς παρέχει τὴν ἐξαιρετικὴν αὐτὴν δωρεάν, τολμῶμεν νὰ προσέλθωμεν. Συναισθανόμεθα ἐν τούτοις ὅτι ἀπαιτοῦνται προϋποθέσεις (πίστεως, ἀγάπης, εὐλαβείας, καθαρᾶς ζωῆς, μετανοίας, χριστιανικῆς ἐν γένει πορείας), διὰ νὰ συμμετάρχωμεν εἰς τὸ δεῖπνον τὸ μέγα· καὶ ἀπευθυνόμενοι πρὸς Αὐτὸν τοῦ ζητοῦμεν νὰ μὴ ἀπαξιῶσῃ νὰ μᾶς «παραλάβῃ» ὡς συνδαιτυμόνας καὶ κοινωνοὺς τοῦ μυστηρίου.

* * *

Ὅταν τελῆται ἡ Θ. Λειτουργία, καὶ δὴ ὅταν ἔχη προσφερθῆ πλέον ἡ θυσία, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τίμια Δώρα, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔχουν ἤδη μεταβληθῆ εἰς

σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀκούεται μία πρόσκλησις τοῦ Διακόνου, νὰ δεηθῶμεν «ὑπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων τιμίων Δώρων». Ἄλλὰ τί νὰ προσευχηθῶμεν ὑπὲρ τῶν ἁγίων Δώρων, ἐφ' ὅσον ἤδη ἔχουν τελεσιουργηθῆ καὶ εἶναι ἤδη σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ;

Ἐν προκειμένῳ ἡ προσευχὴ μας ἀποβλέπει «ὅπως ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Δηλαδή τοῦ ζητοῦμεν, ὅταν θὰ κοινωνήσωμεν τὸ σῶμά Του καὶ τὸ αἷμά Του, αὐτὴ ἡ κοινωνία νὰ εἶναι δι' ἡμᾶς μετοχὴ εἰς τὴν χάριν καὶ εἰς τὰς δωρεὰς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ζητοῦμεν νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ νὰ κοινωνήσωμεν ὄχι συμβατικῶς καὶ τυπικῶς, καὶ δὴ ὄχι εἰς κρίμα καὶ κατάκριμα, λόγῳ ἀναξιότητος, ἀλλὰ νὰ εὐδοκῆσῃ νὰ συγκαταβῆ, νὰ παρίδῃ τὰς ἁμαρτίας μας, νὰ μᾶς δεχθῆ με ἔλεος καὶ ἀνοχήν, καὶ νὰ μᾶς παραλάβῃ —παρ' ὅλην τὴν ἀναξιότητά μας— ὡς συνδαιτυμόνας του· καὶ διὰ τῆς Θ. Κοινωνίας νὰ μᾶς μεταδώσῃ τὴν χάριν καὶ τὰς δωρεὰς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οὕτως ἡ δέησις «τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε...», ἔχει τὴν ἔννοιαν ὅτι τοῦ ζητοῦμεν νὰ εὐδοκῆσῃ νὰ μᾶς δεχθῆ ὡς «ἀξίως» κοινωνοῦντας. Ἀξίως κατὰ χάριν βέβαια. Ἀξίως κατὰ συγκατάβασιν τοῦ Θεοῦ ἀσφαλῶς. Ὅχι μετὰ τὴν ἀξίαν μας, διότι πάντως εἴμεθα ἀμαρτωλοὶ καὶ ὅπωςδήποτε δὲν προσερχόμεθα δικαιωρικῶς, ἀλλὰ ζητοῦμεν νὰ μὴ μᾶς κρίνῃ ἀναξίους καὶ ἀποβλήτους, καὶ νὰ μὴ μᾶς καταλογίσῃ ὅτι μετὰ τὴν Θ. Κοινωνίαν, (εἰς τὴν ὁποίαν ἀδιακρίτως μερικοὶ προσέρχονται) ἐμπίπτομεν εἰς κρίμα καὶ κατάκριμα, καὶ ἀντὶ εὐλογίας ἀπόκειται ὀργὴ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀναξίως κοινωνοῦντας. Μὴ γένοιτο νὰ μᾶς θεωρήσῃ οὕτω. Τὸν ἱκετεύομεν νὰ μᾶς «παραλάβῃ» Ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἀγάπην του μεταξὺ τῶν συνδαιτυμόνων, τοὺς ὁποίους εὐδοκεῖ νὰ δέχεται εἰς κοινωνίαν. Νὰ ἐπευλογῆσῃ τὰς καλὰς μας διαθέσεις καὶ νὰ ἀξιοποιήσῃ Ἐκεῖνος ὅ,τι καλὸν ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς καὶ νὰ παραβλέψῃ ὅ,τι κακὸν ὑπάρχει εἰς τὴν ζωὴν μας.

Ἡ δευτέρα πρότασις τοῦ ὕμνου «οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω» ἔχει μόνον ἱστορικὴν σημασίαν, καὶ δὲν ἔχει σήμερον ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον. Ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην ἐποχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τότε πού ὑπήρχον διωγμοὶ καὶ ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐλάμβανε ὠρισμένα μέτρα καὶ ἀπέκρυπτε τὰ μυστήριά της ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρους καὶ ἀπὸ τοὺς διώκτας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ ὁ χριστιανὸς ὁ ὁποῖος προσήρχετο νὰ

κοινωνήση τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἔδιδε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μίαν ὑπόσχεσιν, ὅτι δὲν θὰ ἐκθέσῃ τὰ μυστήρια ἐνώπιον τῶν βεβήλων ὀφθαλμῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως, οἱ ὅποιοι λυσσῶδῶς ἐμάχοντο κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ ἡ ἐπομένη πρότασις «οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας» ἀποβλέπει νὰ μᾶς δημιουργήσῃ ἐσωτερικὴν διάθεσιν τοιαύτην, ὥστε ἐνῶ ἐρχόμεθα νὰ κοινωνήσωμεν, τοῦλάχιστον νὰ ὑπάρχῃ μέσα μας φρόνημα ἀγωνιστικόν, διὰ νὰ μὴ ξανακάνωμεν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα.

Ὁ Ἰούδας, ὅταν παρίστατο εἰς τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, ἤδη εἶχε πάρει τὴν ἀπόφασιν τῆς προδοσίας. Εἶχε κάνει συμφωνίαν διὰ τὰ τριάκοντα ἀργύρια, καὶ διὰ τὰς λεπτομερείας τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ εἰς τοὺς ἐχθρούς του καὶ ἐν τούτοις — ἐνῶ εἶχεν αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν καὶ ἐνῶ ἐπρόκειτο μετ' ὀλίγον νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, καὶ δὲν εἶχε μεταμεληθῆ καθόλου δι' αὐτὸν τὸν κακὸν σκοπὸν, ἐν τούτοις ἄνοιξε τὸ στόμα του καὶ ἐκοινώησε.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας, ὀφείλομεν νὰ προσέξωμεν ὄχι μόνον ἐὰν ἐκάναμεν σφάλματα καὶ διεπράξαμεν ἁμαρτήματα (τὰ ὅποια ἡ μετανοία καὶ ἡ ἐξομολόγησις τὰ ἐξαλείφει καὶ τὰ διορθώνει), ἀλλὰ κυρίως μήπως τυχὸν ἔχομεν τὴν προσκόλλησιν εἰς ὠρισμένας ἀδυναμίας μας, ὥστε καὶ τὴν ὥραν ποὺ πηγαίνομεν νὰ κοινωνήσωμεν, μέσα μας σκεπτόμεθα καὶ ξέρομεν ὅτι καὶ μετὰ τὴν Θ. Κοινωνίαν τὰ ἴδια θὰ κάνωμεν! Αὐτὸ τώρα ὑποσχόμεθα ὅτι δὲν θὰ τὸ κάνωμεν. Καὶ τὸ δηλώνομεν ἐνώπιον Θεοῦ, λέγοντες «οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας».

Βεβαίως, ἐὰν ἀπὸ ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν, ἐκ συναρπαγῆς, συμβῆ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ ἴδιο σφάλμα καὶ πάλιν καὶ πολλάκις, αὐτὸ εἶναι ἀνθρώπινον πάντως ἐνδεχόμενον, διὰ τὸ ὅποιον πάλιν θὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὸ ἔλεος καὶ τὴν συγχώρησιν τοῦ Κυρίου.

Ἄλλὰ τί γίνεται εἰς τὴν περίπτωσιν πολλῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ δὲν ἔχουν ἀπόφασιν νὰ διακόψουν ὠρισμένα κακά, ἐν τούτοις προσέρχονται νὰ κοινωνήσουν, καὶ μετὰ τὴν Θ. Κοινωνίαν, ἐν ψυχρῶ καὶ ἐκ προμελέτης ἐπανέρχονται εἰς τὰ ἴδια, χωρὶς νὰ λαμβάνουν κἂν ὑπ' ὄψιν τῶν ὅτι ὅπωςδῆποτε ἡ Θ. Κοινωνία τοὺς ὑποχρεώνει νὰ σταθοῦν «μετὰ φόβου Θεοῦ» καὶ νὰ λάβουν ἄλλας ἀποφάσεις;

Ἐφ' ὅσον παρέχομεν εἰς τὸν Χριστὸν τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν θὰ τοῦ δώσωμεν τὸ προδοτικὸν φίλημα τοῦ Ἰούδα, πῶς μποροῦμε κατόπιν νὰ τὸν ἀγνοήσωμεν; Ἐὰν δ' ἐξ ἀνθρωπίνης ἀτελείας ἐξακολουθῶμεν νὰ ἁμαρτάνωμεν, ὁ δρόμος τῆς μετανοίας εἶναι ἀνοιχτός. Καὶ ὁ ἀγὼν πρὸς διόρθωσιν ἐπιβεβλημένος.

Τέλος· ἡ ἐπίκλησις, διὰ τῆς ὁποίας, ἐνθυμούμενοι τὸν εὐγνώμονα ληστὴν τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, λέγομεν «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου», ποῖον μήνυμα προσφέρει;

Ἐκεῖνος, ἐφ' ὅσον ἦτο ληστής, ἐβαρύνετο μετ' ἐγκλήματα. Ἐν τούτοις, ὅταν ἔλεγεν εἰς τὸν Χριστὸν τὸ «Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου», τὴν ὥραν ἐκείνην τὸν εἶχεν ἐπισκεφθῆ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Τὸν ὀνομάζει Κύριον («μνήσθητί μου, Κύριε»), ἐνῶ τὸν ἔβλεπε κατάδικον καὶ σταυρωμένον δίπλα του, καὶ καθ' ὃν χρόνον δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει πείραν τῶν θαυμασῶν ἐκείνων γεγονότων ποὺ ἐπηρεολούθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ (ὅταν «σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν» καὶ «ἡ γῆ ἐσειέθη καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεώχθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων ἠγέροθη...» (Ματθ. κζ' 45, 52-53). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἤδη τὸν ἐπίστευσε· καὶ ἀποκηρύσσει τὸ κακὸν παρελθόν του, μετανοεῖ διὰ τὰ σφάλματά του καὶ ζητεῖ τὴν συγγνώμην καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου.

Καὶ ἡμεῖς μπορεῖ νὰ βλέπωμεν ἀπλῶς τὸ ἅγιον Ποτήριον, ποὺ περιέχει τὰ τίμα Δῶρα, ἀλλὰ ὀφείλομεν μετὰ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας ἐντὸς τοῦ ἁγίου Ποτηρίου νὰ βλέπωμεν τὸν Κύριον.

Καὶ ὅταν προσερχώμεθα εἰς τὴν Θ. Κοινωνίαν τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας νὰ τὸν ἀντικρύζουν, καὶ ἡ καρδιά μας νὰ τοῦ λέγῃ «μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου».

Ἡ πίστις μας νὰ εἶναι τὴν ὥρην, ὥστε, ὅταν ἀνοίγουν τὰ χεῖλη, καὶ ὅταν τὸ στόμα δέχεται τὴν Θ. Κοινωνίαν, ἡ ψυχὴ νὰ εἶναι πληροφορημένη ὅτι ὁ Κύριος εἰσέρχεται μέσα μας, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐρχεται νὰ κατοικήσῃ ἐντὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς τότε νὰ τοῦ ζητοῦμεν νὰ καθαρῶσιν μετὰ τὸ αἶμά του ὅλον τὸ κακὸν παρελθόν μας καὶ νὰ μᾶς δώσῃ δύναμιν καὶ χάριν, ὥστε νὰ μείνωμεν πλεονεκτήματα καθαροὶ καὶ νὰ γίνωμεν νέοι ἄνθρωποι.

Μετέτοις λοιπὸν σκέψεις καὶ μετέτοις διαθέσεις ὀφείλομεν νὰ προσέλθωμεν εἰς τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἅς μὴ παραλείπωμεν νὰ κάνωμεν χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου προνομίου, νὰ γινώμεθα συνδαιτυμόνες τῶν Ἀποστόλων καὶ μετόχοι τῆς Τραπέζης τοῦ Κυρίου.

Ἄς φροντίζωμεν ὁμῶς νὰ ἔχωμεν αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις τῆς καλῆς διαθέσεως, τῆς καλῆς προσπαθείας, τῆς καλῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς ἐν πίστει καὶ εὐλαβείᾳ καὶ μετανοίᾳ προσελεύσεως ὥστε ὁ Κύριος νὰ μᾶς δέχεται εὐδοκῶν, καὶ νὰ μᾶς «παραλαμβάνῃ» εἰς τὴν Τράπεζάν του· καὶ διὰ τῆς συμμετοχῆς μας εἰς τὰ ἀχραντα μυστήρια τῆς χάριτος τοῦ πλουσίου νὰ μᾶς ἀγιαξῇ καὶ νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἀμήν.

Ο ΚΥΡΙΟΣ, ΟΙ ΖΗΛΩΤΑΙ ΚΑΙ Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ*

Τού Σεβ. Μητροπολίτου Σισανίου καὶ Σιατίστης κ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ὅθεν, τὸ ἀληθὲς νόημα τοῦ χωρίου: «Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» εἶναι: «τηρήσατε πιστῶς τὰς ὑποχρεώσεις σας ἔναντι τοῦ κοσμικοῦ ἄρχοντος, ἀλλὰ, καὶ ἀπαρεγκλίτως ἐπιτελέσατε τὰ πρὸς τὸν Θεὸν λατρευτικὰ σας καθήκοντα», ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν ταυτίζεται πρὸς τὴν τοῦ Καίσαρος. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα προσφέρει τις τὸ χρῆμα, τοῦτέστι τὸν «Μαμμωνᾶν». Ὁ «Μαμμωνᾶς» ἀνήκει εἰς τὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου ἡ εἰκὼν ὑπάσχει ἐπὶ τῶν κυκλοφορούντων νομισμάτων⁹⁰. Συνεπῶς, ὁ αὐτοκράτωρ δύναται νὰ κατέχη τὸ νόμισμα ὡς ἀνήκον εἰς αὐτόν. Εἰς τὸν Θεὸν ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει ὅπως προσφέρει, ἐκεῖνο ὅπερ ἀποτελεῖ ἰδιοκτησίαν Αὐτοῦ, δηλαδὴ τὸ πᾶν, σῶμα καὶ ψυχὴν. Τὸ ἐν λόγῳ χωρίον ἀποκλείει καὶ αὐτὴν τὴν ἀπλὴν σκέψιν περὶ ἰσότητος μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτοκράτορος⁹¹. Ὁ Ἰησοῦς δὲν θεωρεῖ τὴν Πολιτείαν ὡς θεσμὸν ὀριστικὸν καὶ θεῖον δυνάμενον νὰ τεθῆ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου πρὸς τὸ Βασίλειον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς μίαν πραγματικότητα προσωρινήν. Ὅταν ἡ Πολιτεία ἀξιοῖ πλείονα ἐκείνων, ἅτινα νομίμως διὰ τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ὀφείλει ὅπως προσφέρει ὁ Χριστιανός, τότε δίκαιον εἶναι νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀπόλυτον ἄρνησιν αὐτοῦ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεών της, αἵτινες ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας αὐτῆς.

Κατὰ ρητὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἀπαγορεύεται ἡ ἀπόδοσις εἰς τὴν Πολιτείαν ἐκεῖνου, ὅπερ ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, μολοντί Οὗτος δὲν προσδιώρισε σαφῶς τὸ ἀνήκον εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ ὀφειλόμενον εἰς τὸν Θεόν⁹². Τὴν ἔναντι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας στάσιν Αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς κατοχυροῖ καὶ διὰ θαύματος εἰσέτι, ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ὑποχρεοῦνται ὅπως καταβάλωσιν εἰς τὴν κρατιανὴν αὐτοκρατορίαν τὸν φόρον, ἱστορεῖται δὲ τὸ θαῦμα τοῦτο ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου⁹³. Ὁ Κύριος καὶ θαῦμα ἀκόμη ἐνήργησεν, ἵνα ἀποφύγῃ τὸ σκάνδαλον, δηλαδὴ ὅπως μὴ σκανδαλίσῃ τοὺς συλλέκτας τοῦ ὑπὲρ τοῦ Ναοῦ διδράχμου. Ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς ἐνεργείας Του ταύτης σαφῶς διδάσκει, ὅτι οὐδὲν σκάνδαλον ἔπρεπε νὰ παρέχηται, ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Ζηλωτὰς τοὺς τηροῦντας τὰς τυπικὰς διατάξεις τοῦ νόμου⁹⁴. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος παρατηρεῖ: «Οὐδὲ γὰρ ὡς ὀφείλων δίδωσιν (τὸν φόρον ὁ Κύριος), ἀλλ' ὡς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διορθούμενος»⁹⁵. Ὡσαύτως ἔχουμεν ἐνταῦθα ἄριστον παράδειγμα ταπεινοφροσύνης

τοῦ Χριστοῦ, Ὅστις, ἂν καὶ ἀνώτερος τοῦ Ναοῦ, ὁμῶς ὑπετάγη συγκατατεθεῖς νὰ πληρώσῃ φόρον διὰ τὴν συνέχισιν τῶν ἐν τῷ Ναῷ θυσιῶν, αἱ ὁποῖαι μετὰ τινα χρόνον, ὅταν θὰ προσεφέρετο ἡ ἰδικὴ Του ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ Θυσία, οὐδεμίαν πλέον σημασίαν θὰ εἶχον. Οἱ Μαθηταὶ ὑποχρεοῦνται καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πρόθυμον καταβολὴν τοῦ φόρου, ἀποδίδοντες οὕτω εἰς τὴν Πολιτείαν, ὅ,τι πράγματι ἀνήκει εἰς αὐτήν. Ἐν ἧ ὁμῶς περιπτώσει ἡ Πολιτεία διεκδικήσῃ δι' ἑαυτὴν τὸ εἰς τὸν Θεὸν ἀνήκον, κωλύουσα τοὺς κήρυκας τοῦ Θεοῦ λόγου ὅπως καταγγέλλωσι τὴν Βασιλείαν Του, τότε ἐπιβάλλεται ἵνα οὗτοι ἀνθίστανται σθεναρῶς πρὸς τὴν ὑπερφίαλον ἀξίωσιν ταύτης.

Ἐπομένως ἡ ὑπὸ τῶν κατηγορῶν τοῦ Ἰησοῦ διατυπωθεῖσα κατ' Αὐτοῦ κατηγορία, ὅτι δῆθεν κωλύει τὸν λαόν, ὅπως ἐκπληροῖ τὰς ἔναντι τῆς κυριάρχου Ρώμης φορολογικὰς ὑποχρεώσεις του, πίπτει εἰς τὸ κενόν⁹⁷.

δ) Ἡ παρὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Πολιτείας καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ.

Εἰς τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Κυρίου εἰς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων⁹⁸, σύγχρονοι τινες ἱστορικοὶ ἀποδίδουσι τὴν ἔννοιαν πολιτικομεσαιωνικῆς διακηρύξεως, ἣν Οὗτος ἐνσυνειδήτως ἀνεξήτησεν⁹⁹. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη τῶν ἐν λόγῳ ἱστορικῶν ἐλέγχεται πάντῃ ἐσφαλμένη, ἀνασκευάζεται δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ὁ Ἰησοῦς εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ. Κατὰ τε τὴν Συνοπτικὴν καὶ Ἰωάννειον διήγησιν¹⁰⁰ ὁ Ἰησοῦς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σιών οὐχὶ καθήμενος ἐπὶ θυμοειδοῦς καὶ πολεμοχαροῦς ἵππου, ὡς θὰ εἰσῆρχετο πολεμικὸς τις Μεσσίας, ἀλλ' ὡς «ἄρχων εἰρήνης»¹⁰¹ ἐπὶ ὄνου¹⁰², συμφώνως καὶ πρὸς τὴν πρόρρησιν τοῦ Ζαχαρίου¹⁰³, γεγονὸς ὅπερ διαρρηθῆν ἀποκλείει ἐπαναστατικὴν Αὐτοῦ πρόθεσιν. Ὁ πῶλος ὄνου ἦτο σύμβολον εἰρήνης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἵππον, ὁ ὁποῖος ἦτο σύμβολον πολέμου. Καὶ ἤρμοζεν ἡ χρῆσις τοῦ ζώου αὐτοῦ πρὸς τὴν εἰρηρικὴν ἀποστολὴν τοῦ Βασιλέως περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται λόγος ἐν τῷ Θ' κεφαλαίῳ τοῦ Ζαχαρίου¹⁰⁴.

Ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείεται, παρὰ τῷ λαῷ ὡς καὶ παρὰ τισι Μαθηταῖς, ἡ εἴσοδος ἐκεῖνῃ τοῦ Ἰησοῦ νὰ ἡρμηνεύθῃ ὡς ἀποφασιστικὴ ἐνέργεια ἐγκαθιδρύσεως Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἐνίσχυνον ἔτι μᾶλλον καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ ἐπευφημοῦντος καὶ ἀλαλάζοντος ὄχλου σειδόμενοι φοίνικες¹⁰⁵, τοὺς ὁποίους πρὸ αὐτοῦ ἐχρησιμοποίησαν καὶ οἱ ἀναλαβόντες ἔντονον καὶ μακροετῆ

* Συνέχεια ἀπὸ τῆ σελ. 357 τοῦ ὑπ' ἀρ. 16 τεύχους

ἀντίστασιν Μακκαβαῖοι κατὰ τῶν κατακτητῶν τῆς χώρας τῶν Σελευκιδῶν¹⁰⁶.

Οὕτως, ἐκ πρώτης ὄψεως τοῦλάχιστον, αἱ ἐλπίδες τῶν τολμηροτέρων Ζηλωτῶν ἐφαίνοντο ἐπὶ τέλος πραγματοποιοῦμεναι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὅστις κυρίως διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐν σπουδῇ μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν Αὐτοῦ εἴσοδον εἰς Ἱερουσαλήμ συνελήφθη διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραήλ. Ἀσφαλῶς ἡ ἀποθεωτικὴ ὑπόδοξή τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἔδωκεν εἰς τοὺς καταχθονίους Αὐτοῦ ἐχθροὺς τὴν ἀφορμὴν, ἵνα οὗτοι εὐχερῶς θεμελιώσουν τὴν ἐνώπιον τοῦ Ρωμαίου ἡγεμόνος Πιλάτου κατ' Αὐτοῦ κατηγορίαν ἐπὶ ζηλωτισμῷ, ὅτι δηλαδὴ «διαστρέφει τὸ ἔθνος καὶ κωλύει τὴν εἰσφορὰν τῶν φόρων καὶ ποιεῖ Ἐαυτὸν βασιλέα»¹⁰⁷. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μαθηταὶ ἐν ἄκρως ἐκρηκτικῇ μεσσιανικῇ ἀτμοσφαιρᾷ ἐκινούντο καὶ ἀνέπνεον, ὡς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῶν μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἰησοῦ γεγονότων, ἧτοι τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, τῆς συλλήψεως καὶ τῆς δίκης Αὐτοῦ. Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Μαθητὰς Αὐτοῦ κατὰ τὸν χρόνον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἀποδεικνύονται ἀνεπαρκεῖς, ὅπως προκαλέσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀναθεώρησιν καὶ διάψευσιν τῶν ἐλπίδων τῶν περὶ πολιτικοῦ Μεσσοῦ, οἱ δὲ ἐπανειλημμένοι ὑπαινηγοὶ τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὰ Σεπτὰ Αὐτοῦ Πάθη καὶ τὰς ὁδύνας τοῦ Πάσχοντος Δούλου¹⁰⁸, οὐδόλως κατενοήθησαν ὑπὸ τῶν Μαθητῶν, οἵτινες ἐνέμενον ἀμετακίνητοι εἰς τὰς πεποιθήσεις αὐτῶν περὶ Μεσσοῦ μέλλοντος νὰ ἰδρῦσῃ ἐγκόσμιον βασιλείαν. Κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου¹⁰⁹, ὁ Ἰησοῦς ἀπεριφράστως δι' ὑστάτην φορὰν θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν μεσσιανικότητά Του, ὡς Πάσχων Δούλος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ὡς Βασιλεὺς - Μεσσίας τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου περιστρέφονται περὶ τὴν θαυμασίαν διήγησιν τοῦ Ἡσαίου διὰ τὸν Πάσχοντα Δούλον τοῦ Θεοῦ¹¹⁰. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες οἱ ἱεροὶ Εὐαγγελισταὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰουδα προδοσίαν τοῦ Κυρίου συνέδεσαν μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου Δείπνου.

(Συνεχίζεται)

90) Περὶ νομισμάτων ἐν γένει βλ. E. Stauffer, *Christus und die Caesarem*, σελ. 118 κ. ἑξ., 1948.

91) βλ. M. Dibelius, *Rom und die Christen im I. Jahrhundert* (Sitzungsber - Heidelberg AK, Wiss), 1942, σελ. 4 ἑξ.

92) βλ. Oscar Cullmann, *Dieu et César*, σελ. 55-56, 59, 60, Paris, 1956.

93) Ματθαίου 17,27.

94) Πρβλ. Πράξεις 21,21. Ρωμαίους 14,21.

95) Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἐπίτομη εἰς τὸν Ἅγιον Ματθαῖον τὸν Εὐαγγελιστὴν, MPG., 58,567.

96) Alf. Plummer, *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to S. Matthew*, σελ. 192, Third Edition, London, 1912.

97) Ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου κατηγορία τῶν Ἰουδαίων, ὡς ὑποκινητοὺ εἰς πράξεις ἀνυπακοῆς τοῦ Λαοῦ, διὰ τῆς ἀρνή-

σεως καταβολῆς φόρων εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἦτο ψευδολογία ἀναιδῆς καὶ ἐξοργιστικῆ, διότι δύο μόλις ἡμέρας πρὸ τῆς συλλήψεώς Του, ὁ Χριστὸς ἔδωκε τὴν ἀποστομωτικὴν ἀπάντησιν εἰς τοὺς Ἡρωδιανούς καὶ τοὺς Φαρισαίους, — ὅταν τὸν ἠρώτησαν ἐὰν ἦτο συγκεχωρημένον νὰ πληρώσουν οἱ Ἑβραῖοι φόρους εἰς τοὺς Ρωμαίους—, λέγων: «Ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθαίου 22,21. Μάρκου 12,17). Δὲν συνέστησε δὲ μόνον τὴν καταβολὴν φόρων εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος κατέβαλε τὸν φόρον τῶν διδραχμῶν. (Ἡ καταβολὴ φόρων εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἤρχισε συστηματικῶς ἀπὸ τοῦ 63 μ.Χ. Ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ σύνολον τοῦ καταβαλλομένου εἰς τοὺς Ρωμαίους φόρου ἀνῆρχετο κατ' ἔτος εἰς δέκα χιλιάδας τάλαντα. Ἰουδ. Ἀρχ. XIV,4.5). βλ. καὶ Ἰωάννου Χ. Ἀγαπίδη, ἔνθ' ἄν., σελ. 79-80.

98) Ματθαίου 21, 1-17. Μάρκου 11, 1-11. Λουκᾶ 19, 28-44. Ἰωάννου 12, 12-19.

99) βλ. Oscar Cullmann, ἔνθ' ἄν., σελ. 40-41.

100) Ματθαίου 21, 1 ἑξ. Μάρκου 11,1 ἑξ. Λουκᾶ 19, 28 ἑξ. Ἰωάννου 12,12 ἑξ.

101) Ἡσαίου 9,6.

102) Ματθαίου 21,5. Μάρκου 11,7. Λουκᾶ 19,35. Ἰωάννου 12,14.

103) Ζαχαρίου 9,9: «Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών κήρυξσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι, δίκαιος καὶ σφῶν αὐτός, πραῆς, καὶ ἐπιβεβηκὸς ἐπὶ ὑπόζυγιον καὶ πῶλον νέον». Εἰς τὴν ἀρχαιότητα οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἡγεμόνες ἐν καιρῷ εἰρήνης συνήθιζον νὰ ἐξέρχονται καθήμενοι ἐπὶ ὄνων ἢ ἡμιόνων, διότι τὰ ζῶα ταῦτα ἔθεωροῦντο ὡς σύμβολον τῆς εἰρήνης, ἐνθ' ὁ ἵππος τοῦ πολέμου (Κριταὶ 10,4. 12,14). Καὶ ὁ Χριστὸς εἰσέρχεται ὡς Ἠγεμὼν τῆς Εἰρήνης εἰς Σιών.

104) Ἐν τῷ Θ' κεφαλαίῳ τοῦ Ζαχαρίου, ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ παράθεσις, γίνεται λόγος περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Μεσσοῦ μετὰ τὴν νίκην τῶν ἐθνῶν. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σιών ἔρχεται ἰδρῦσθαι τὴν Βασιλείαν ταύτην. Ἡ ρησίς ἐστὶ καθαρώς χριστολογικὴ ὡς καὶ οἱ ραββῖνοι ἐξέλαβον αὐτὴν βλ. Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ἐπίτομη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, σελ. 385, Ἀθήναι, 1951.

105) βλ. Ἰωάννου 12,13 «... ἔλαβον τὰ βῆλα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτῷ καὶ ἐκράζον».

106) Α' Μακκαβαίων 13,51: «Καὶ εἰσῆλθον... μετὰ αἰνέσεως καὶ βαίων, ὅτι συνετριβή ἐχθρὸς μέγας ἐξ Ἰσραήλ». Β' Μακκαβαίων 10,7: «... ἔτι δὲ φοίνικας ἔχοντας ὕμνον ἀνέφερον τῷ εὐδοῶσαντι καθαρισθῆναι τὸν ἑαυτοῦ τόπον». Ὡσαύτως βλ. ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἀξιόλογον μελέτην τοῦ W. R. Farmer, «The Palm Branches in John 12,13», *Journal of Theological Studies*, σελ. 62 ἑξ., 1952.

107) Λουκᾶ 23,2. Ἡ κατηγορία αὕτη διευπλόγη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κακοβούλων καὶ ἐν γνώσει τῆς ἀναληθείας τῆς Ὁ Χριστὸς εἶχε καθορίσει σαφῶς τὴν θέσιν καὶ ἀποστολήν Του εἰς τὸν κόσμον, διακηρύξας κατ' ἐπανάληψιν ὅτι ἡ Βασιλεία Του δὲν ἦτο βασιλεία κοσμικῆ, ἀλλὰ πνευματικῆ, καὶ συνεπῶς οὐδεμίαν βῆσιν ἀληθείας εἶχεν ἡ διατυπωθεῖσα κατ' αὐτοῦ κατηγορία ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατὰ τοῦ Καίσαρος. Ἄλλωστε, αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀρχόντες τῶν Ἰουδαίων — ἰδίᾳ δὲ οἱ ἐξ αὐτῶν Σαδδουκαῖοι — οὐδέποτε ἐπίστευσαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ὁ ἀναμενόμενος ὑπ' αὐτῶν Μεσσίας, ὅπως ἦν ἔννοια, κατὰ παρερμηνείαν τῶν προφητειῶν, ἀντελαμβάνοντο οὗτοι τὸν Μεσσίαν. βλ. Ἰωάννου Χ. Ἀγαπίδη, ἔνθ' ἄν., σελ. 80.

108) Ἡσαίου, Κεφάλαιον ΝΓ'.

109) Ματθαίου 26, 20-29. Μάρκου 14, 17-21. Λουκᾶ 22 14-23. Ἰωάννου 13,1 ἑξ.

110) βλ. πλείονα ἐπ' αὐτοῦ καὶ Oscar Cullmann, *Christologie du Nouveau Testament*.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τού κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Καθηγητού Παν/μίου Θεσσαλονίκης

533. Στο «'Αγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίου...» τοῦ ὄρθρου ἢ φράση «κατὰ νύκτα» πρέπει νὰ ἀντικαθίσταται μὲ τὸ «καθ' ἐκάστην»; (Ἐρώτηση π. Π. Χ.).

Ὡς γνωστόν, ἡ φράση αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν 91ο ψαλμὸ (στίχ. 2-3) τοῦ Ψαλτηρίου καὶ χρησιμοποιεῖται στὴ θεία λατρεία ὡς «προκειμένο» στὸ τέλος τοῦ μοναχικοῦ ὄρθρου πρὸ τοῦ τρισαγίου, πού τὸν κατακλείει στὶς περιπτώσεις πού δὲν ψάλλεται ἡ μεγάλη δοξολογία. Ἡ διόρθωση τοῦ «κατὰ νύκτα» σὲ «καθ' ἐκάστην» δὲν μαρτυρεῖται οὔτε ἀπὸ τὰ χειρόγραφα οὔτε ἀπὸ τὰ ἐντυπα, γίνεται δὲ ἀπὸ μερικοὺς στὰ πλαίσια τῆς προσπαθείας τρόπον τινὰ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς προσευχῆς καὶ προσαρμογῆς τῆς πρὸς τὰ πραγματικὰ χρονικὰ δεδομένα τῆς ἀκολουθίας. Ὁ ὄρθρος εἶναι νυκτερινὴ μὲν ἀκολουθία στὰ μοναστήρια, πρωϊνὴ δὲ στὶς ἐνορίες. Ἐκεῖ ταιριάζει τὸ «κατὰ νύκτα», ἀφοῦ βρισκόμαστε ἔστω στὸ τέλος τῆς νυκτερινῆς περιόδου, στὶς ἐνορίες εἴμαστε στὴν ἀρχὴ τῆς ἡμέρας. Ἐπομένως τὸ «κατὰ νύκτα» θεωρεῖται ἄκαιρο. Ἀνάλογες προσαρμογές γίνονται ἀπὸ μερικοὺς μὲ τὴν τροποποίηση ἢ παράλειψη τοῦ «ἐσπερινῆν» ἢ «ἑωθινῆν (δέησιν)» στὰ πληρωτικά, γιὰ τὶς ὁποῖες μιλήσαμε σὲ ἄλλη ἀπάντηση. Τότε εἴμαστε ἀπόλυτα ἀρνητικοὶ γιὰ λόγους ἀρχῆς, τῆς αὐθαίρετης δηλαδὴ παρεμβάσεως στὰ λειτουργικὰ κείμενα, ἀλλὰ καὶ γιὰ οὐσιαστικότερους λόγους. Τῆς ἐπιπολαίας δηλαδὴ ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος μεταθέσεως τῶν ἐσπερινῶν ἀκολουθιῶν τὸ πρωῖ καὶ τῶν ἑωθινῶν τὸ ἐσπέρας καὶ τῆς ψευδαισθήσεως λύσεώς του μὲ τὴν ἀλλαγὴ δύο λέξεων, ἐνῶ τὸ σύνολο τῆς ἀκολουθίας παραμένει ἐσπερινὸ ἢ πρωϊνὸ. Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπαναλάβουμε καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἐρωτήσεώς μας. Ἐδῶ ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι λόγοι ἀκόμα πιὸ σοβαροί, πού κάνουν τὴ διόρθωση νὰ εἶναι ἀπαράδεκτη καὶ ἐπιλόλαια.

Τὸ «'Αγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι...» δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ διακονικὴ παρακέλευση γιὰ προσευχῆ, ὅπως τὸ «Πληρώσαμεν τὴν ἐσπερινῆν...» κ.λπ., ἢ ὁποῖα οὕτως ἢ ἄλλως ἀπαντᾶται προσ-

αρμοσμένη στὶς διάφορες ἀκολουθίες ἀνάλογα μὲ τὸν χρόνο τελέσεώς τους. Ἐδῶ πρόκειται γιὰ μιὰ βιβλικὴ φράση, στίχους ψαλμοῦ, πού ἐπιλέγονται γιὰ νὰ δώσουν μὲ τὴν θεόπνευστη βαρύτητα τοὺς νόημα στὴ σύναξη καὶ στὴν προσευχὴ τῆς κοινότητος, ἐρμηνευόμενοι ὀρθὰ καὶ ὄχι τροποιοῦμενοι κατὰ τὸ δοκοῦν. Κατὰ τὴν πατερικὴ ἐρμηνεία «τὸ πρωῖ (ἀντὶ τοῦ ἡμέρα)... καί... κατὰ νύκτα» λαμβάνονται ὡς δηλωτικὰ τῆς ἀκαταπαύστου αἰνέσεως τοῦ Θεοῦ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ νυχθημέρου. «Αἶνεσιν προβάλλεται, φησί, καὶ ταύτην ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἀπαύστως ὑπισχνεῖται καταλέγειν ἐφ' οἷς πεποίηκεν ὁ Μονογενῆς. Καὶ τί πεποίηκεν ἢ τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν παρασκευάσεν» σχολιάζει ὁ *Μέγας Ἀθανάσιος*. Ἐτοί ἡ ψαλμικὴ αὐτὴ φράση στὸ τέλος τῆς ἑωθινῆς δοξολογίας διασυνδέει ὄρθρο καὶ ἐσπερινό, ὅπως ἡ ἀντίστοιχη τοῦ ἐσπερινοῦ (τὸ «Νῦν ἀπολύεις...») διασυνδέει ἐσπερινὴ καὶ ὄρθρινὴ ἀκολουθία.

Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει. Ἐστω καὶ ἂν ἐκλήφθουν οἱ στίχοι αὐτοὶ ὡς ἀναφερόμενοι στὴν πρωϊνὴν προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως εἶδαμε στὴν ἀρχή, καὶ τὸ «κατὰ νύκτα» θεωρηθεῖ ἄκαιρο, πάλι ἡ ἀντικατάστασή του μὲ τὸ «καθ' ἐκάστην» εἶναι ἀτυχής. Πρῶτο, δημιουργεῖται μιὰ ταυτολογία: «πρωῖ» (συνεκδοχικὰ «ἡμέρα») καὶ «καθ' ἐκάστην» εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα. Δεύτερο, ὅταν ἡ ἀντικατάσταση γίνεται κατὰ τὶς μεγάλες συνάξεις τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, πού τελοῦνται ὡς γνωστὸ τὶς πρῶτες νυκτερινὲς ὥρες σὰν μικρὴ ἀγρυπνία γιὰ τὴ διευκόλυνση τοῦ λαοῦ (καὶ σχεδὸν μόνο τότε ἀκούεται στὶς ἐνορίες τὸ «'Αγαθὸν...»), δὲν εἶναι οὔτε πρωῖ οὔτε ἡμέρα, ἀλλὰ νύκτα. Μᾶλλον, λοιπόν, γιὰ νὰ εἶναι ἐπιτυχής ὁ αὐθαίρετος αὐτὸς «ἐκσυγχρονισμὸς» θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθεῖ τρόπος ἀντικαταστάσεως τῆς φράσεως «τὸ πρωῖ» καὶ ὄχι τοῦ «κατὰ νύκτα». Αὐτὰ γράφονται ὄχι γιὰ νὰ δοθεῖ νέα ἀφορμὴ ἀντικαταστάσεων στὴν ἐπίμαχη φράση, ἀλλὰ γιὰ νὰ φανεῖ τὸ ἄτοπο τοῦ πρᾶγματος καὶ νὰ καταδειχθεῖ πού μποροῦν νὰ μᾶς ὀδηγήσουν τέτοιες ἢ παρόμοιες παρεμβάσεις στὰ ἱερὰ λειτουργικὰ κείμενα.

**ΧΑΡΙΣΤΕ ΣΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΑΓΑΠΑΤΕ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΣΑΣ
ΒΙΒΛΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ**

Πόλεις καὶ μνήμες

Ποιμαντικὴ ἐνεργοποίηση τῆς μνήμης τῶν πόλεων*

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Οἱ στόχοι μιᾶς τέτοιας ἐνεργοποίησης

Ἡ λέξις ἐνεργοποίηση μᾶς παραπέμπει κυρίως στὴν αὔξησι τῶν χημικῶν ιδιοτήτων, φυσικῶν ἢ βιολογικῶν ἐνὸς σώματος. Ἀπὸ ψυχολογικὴ ὁμως ἄποψη, ὅταν π.χ. μιλάμε γιὰ ἐνεργοποίηση μιᾶς τάσεως, μᾶς παραπέμπει στὸ γεγονός ἐκεῖνο κατὰ τὸ ὅποιο, μία τάσις ποὺ ἀγνοεῖτο πρὶν ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, γίνεται συνειδητὴ κατόπιν ὠριμάνσεως ἀπὸ ἐξωτερικὸ γεγονός. Ἡ ποιμαντικὴ ἐνεργοποίηση τῶν μνημῶν μιᾶς πόλης ἢ τῆς μνήμης τῶν πόλεων μεταξὺ ἄλλων σκοπεύει στὸ νὰ ὀδηγήσει τὸν ἄνθρωπο νὰ ξεφύγει ἀπὸ μία μονοδιάστατη ἀντίληψη τοῦ χρόνου ὡς παρόντος καὶ τοῦ τόπου ὡς ἐδῶ ἢ ἐκεῖ, στὴ διάστασις μόνο τοῦ τώρα, τοῦ σύν-χρονου.

Ὁ κόσμος, ἀκόμα καὶ ὡς «σφαιρικὸ χωριό», καὶ ὅταν τὸν θεώμεθα σὲ μία ἐγκάρσια τομῆ, δὲν ἐξαντλεῖ τίς διαστάσεις του μέσα στὸ χωρὸ καὶ τὸ χρόνο¹. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ συλλάβουμε τὴ σφαιρικότητά του καὶ τὸ πολυδιάστατό του ἀπαιτεῖται μία διαχρονικὴ, διαμήκης τομῆ μέσα στὸ χρόνο καὶ τὸ χωρὸ, στὸ χρόνο ὡς παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον μὲ τίς χωρο-τοπικὲς συναρτήσεις του. Ἡ *διαχρονικότητα* καὶ ἡ *διατοπικότητα* συνιστοῦν τὴν ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ὡς ὄν στὸν κόσμον μὲ παράλληλη θεώρησις τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς ὄντος διαπροσωπικοῦ ποὺ οἱ σχέσεις του διαπλέκονται μὲ πρόσωπα τοῦ παρελθόντος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐνδεχομένως ὁ ὅρος *διαχωρο-χρονικὴ-ἄνθρωπο-γεωγραφία* θὰ ἀπέδιδε αὐτὴ τὴ νέα προσέγγισις.

Αὐτὴ ὁμως ἡ ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη καὶ θεώρησις κινδυνεύει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ διασπασθεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ ζεῖ ἀποσπα-

σματικὰ σὲ κλάσματα τοῦ χρόνου καὶ σὲ θραύσματα τοῦ χώρου ἔχοντας χάσει ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ ὅλον, τὸ καθολικόν, τὴ δυνατότητα νὰ ἀποτυπώσει σὲ ἓνα *ὀλογράφημα* πολλαπλὲς διαδρομὲς μέσα στὸ χωρὸ καὶ τὸ χρόνο.

Ἡ Θεία Λειτουργία ὡς πειραματικὸς τόπος καὶ χρόνος αὐτῆς τῆς ἐνεργοποίησης

Παρ' ὅλο ὅμως αὐτὸν τὸν κίνδυνον δὲν ἀποκλείεται ὁ πιστὸς νὰ μπορέσει νὰ ζήσει αὐτὴ τὴν ὀλοκληρωμένη ἐνότητα. Μπορεῖ νὰ τὴ βιώσει μέσα στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα μέσα στὴ θεία Λειτουργία σ' αὐτὸ ποὺ ἡ Θεολογία ὀνομάζει *λειτουργικὸ χρόνο καὶ χωρὸ*. Μιὰ τέτοια βίωσις δὲν εἶναι προορισμένη νὰ γίνῃ αἰσθητὴ μόνο στὴ ἀπομόνωσι τῆς λειτουργίας. Ἡ μεταμόρφωσις τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου ποὺ ἐνεργεῖται στὴ Θεία Λειτουργία καὶ ποὺ ἀποδίδει στὸ χρόνο καὶ τοὺς χώρους τίς πραγματικὲς τους διαστάσεις μπορεῖ νὰ συνεχιστεῖ καὶ ἐκτὸς καὶ μετὰ τὴ Θεία Λειτουργία. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἐνεργοποίησι τῆς μνήμης κατὰ τὴ διάρκειά τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐφ' ὅσον ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἓνας τόπος ἐνεργοποίησης τῆς μνήμης καὶ τῶν μεμονωμένων πιστῶν καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας δίνει καὶ τὸ ἔναυσμα αὐτῆ ἢ μνήμῃ νὰ συνεχίσει νὰ ἐνεργοποιεῖται καὶ ἐκτὸς Θ. Λειτουργίας καὶ μετὰ τὴ Θ. Λειτουργία².

Στὴν παρούσα εἰσήγησή μου δὲν θὰ ἐπιμείνω ὡς πρὸς τὴ θέσι τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης στὴ Θ. Λειτουργία γιὰ αὐτὸ ἔχει ἤδη ἀποτελέσει ἀντικείμενον μιᾶς ἰδιαίτερης ἐπιστημονικῆς μου μονογραφίας³. Αὐτὸ ποὺ θέλω νὰ τονίσω εἶναι ὅτι ὁ πιστὸς μέσα στὴ Θ. Λειτουργία μὲ τὴν ἐνεργοποίησι τῆς μνήμης εὐαίσθητοποιεῖται στὴν παρουσία προσώπων,

πραγμάτων, καταστάσεων που εκ πρώτης όψεως δεν φαίνονται ως παρόντα. Τού γίνονται οικείοι και οικεία, προσλαμβάνουν μιαν άμεσότητα πρόσωπα και πράγματα που συνήθως μόνον έμμέσως αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξή τους. Ο ίδιος ο Χριστός, ή Παναγία, οί Άγιοι και οί Άγιες, οί Άγγελοι, οί κοιμηθέντες και οί ζώντες, τόποι μακρινοί και κοντινοί, χρόνοι άλλοτινοι και τωρινοί και μέλλοντες ακόμη προσεγγίζονται και γίνονται κατά κυριολεξίαν αισθητοί.

Έκείνο που κατά τρόπο γενικό επιδιώκει ή Έκκλησία, να φέρει δηλαδή κοντά τους ανθρώπους άλλων τόπων και τους ανθρώπους με άλλους τόπους· να φέρει τους ανθρώπους κοντά στον τόπο τους σε προηγούμενες χρονικές στιγμές αλλά και κοντά με ανθρώπους που έζησαν εκείνες τις εποχές, γίνεται κατά τρόπο θαυμαστό πραγματικότητα μέσα στη Θ. Λειτουργία. Αυτό, βέβαια, γίνεται άφορμή ώστε ή Έκκλησία να επιδιώξει να συνεχιστούν αυτές οί πολλαπλές συναντήσεις και προσεγγίσεις και εκτός Θ. Λειτουργίας και μετά απ' αυτήν.

Μεταφορά μάθησης: «ζητήσαι και σώσαι τὸ ἀπολωλός»

Η Έκκλησία στο μέτρο που ακολουθεῖ τὰ ἔχνη τοῦ Κυρίου ἔρχεται νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸ χαμένο (Λουκᾶ 19' 10) ἀλλὰ καὶ τὸ ξεχασμένο. Τότε μόνο θὰ ἔχει ολοκληρώσει τὴν ἀποστολή της ἂν μπορέσῃ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τίποτα δὲν χάθηκε ἀπ' ὅ,τι τῆς ἐμπιστεύθηκε ὁ Κύριος (Πρβλ. Ἰωάννου 15' 12), ὅταν μάλιστα ὁ ἴδιος τῆς ἔχει παραδώσει τὴν σκυτάλη στὴν πορεία πὺ ὁ ἴδιος τῆς ὑπέδειξε καὶ ἀκολούθησε.

Η ἱστορία τῆς Έκκλησίας καὶ οἱ διάφοροι τρόποι με τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἔχει καταγραφῆ ἀποτελοῦν πολὺτιμα στοιχεῖα πὺ πρέπει νὰ διατηρηθοῦν στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων. Η Έκκλησία εἶναι μίᾳ ἱστορικῆς πραγματικότητας πὺ τὰ ἔχνη τῆς ἀνευρίσκονται στὸ διάβα τῶν αἰῶνων. Η πορεία αὐτὴ μέσα στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο δὲν εἶναι ἄμοιρη τῆς λήθης πὺ χαρακτηρίζει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα.

Η Έκκλησία ἐγγραφομένη ἀναγκαστικὰ ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ ὑφίσταται στὴν ἐξωτερικῆ

ἐκφρασῆ τῆς τὶς φθορὲς πὺ συσσωρεύει ἢ γήνη ὑπαρξῆ τῆς. Συμμερίζεται τὴ μοῖρα τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν, τὶς συνέπειες τῶν πολέμων καὶ τῶν ἀντιδικιῶν, τὰ ἀποτελέσματα σεισμῶν, ἀσθενειῶν, λιμῶν καὶ καταποντισμῶν, πυρκαϊῶν, τὴν ἄνοδο καὶ πτώση πολιτισμῶν. Η τοπικῆ Έκκλησία μίᾳ πόλης, ἐνὸς χωριοῦ ζεῖ κι αὐτὴ τὶς περιπέτειες τῆς ἴδιας τῆς πόλης, τοῦ χωριοῦ. Η ἱστορία τῆς Έκκλησίας ὅπως καὶ αὐτὴ τῆς πόλης στὴν ὁποία ὑπάρχει, ἐγγράφεται σὲ πολλαπλὰ ἐπίπεδα καὶ ἀκολουθεῖ πολλαπλὲς διαδρομὲς.

Η ἱστορία τῆς γραμμῆν σὲ πολλαπλὲς στρώσεις θυμίζει πολλὲς φορὲς ἐγγραφὲς σ' ἓνα *παλίμψηστο κώδικα*⁴. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἓνας χρησιμοποιημένος κώδικας γιὰ λόγους οἰκονομίας χρησιμοποιεῖται γιὰ νέες ἐγγραφὲς. Γίνεται δηλαδή ἓνα εἶδος ἀνακύκλωσης πρὸ τῆς λέξεως. Η ἀνάγνωση ἐνὸς τέτοιου κώδικα στὸ σύνολό του εἶναι δυσχερὲς. Εἶναι συνήθως εὐανάγνωστη ἢ τελευταία χρονολογικῆ ἐγγραφῆ καὶ μένουμε με τὴν ἐντύπωση ὅτι διαβάσαμε ὅ,τι εἶχαμε νὰ διαβάσουμε, μέχρις ὅτου με τὴν πρόοδο τῶν τεχνικῶν ἀνακαλύψουμε ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν τελευταία ἐγγραφῆ ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ἐγγραφὲς πὺ κι αὐτὲς με τὴν βοήθεια ἄλλων μεθόδων μποροῦν νὰ διαβαστοῦν ἀφοῦ κάνουμε στὴν κυριολεξία μίᾳ ἀποκωδικοποίηση. Πρὸς μεγάλη μας ἐκπληξῆ φανερῶνεται τότε στὰ μάτια μας μίᾳ σειρά χειρογράφων πὺ ἢ πρώτη ἐντύπωση θὰ τὰ ἀπέκλειε.

Καὶ οἱ τόποι ὅμως, ὅπως καὶ ἢ πρώτη ὕλη γραφῆς τότε, οἱ κώδικες, γίνονται σπάνιοι. Οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν νὰ «χτίζουν πόλεις πάνω στὶς πόλεις»⁵. Νὰ χρησιμοποιοῦν παλιότερα χρησιμοποιημένα δομικὰ ὑλικά γιὰ καινούργιες οἰκοδομὲς. Πολλὲς φορὲς σκόπιμα, γιὰ νὰ ἐξαφανίσουν ἢ νὰ μεταποιήσουν παλιότερα οἰκοδομήματα. Καταστροφὲς, δῶσεις, φωτιὲς, πλημμύρες ολοκληρώνουν τὸ ἔργο τῶν ἀνθρώπων. Ἐτσι ἓνα σύνολο αἰτίων ἢ ἀφορμῶν ὀδηγοῦν σὲ συνεχεῖς μεταμορφώσεις τὶς πόλεις πὺ μεταβάλλονται ταχύτατα καὶ κινδυνεύεις νὰ μὴν ἀναγνωρίσεις ὀλόκληρες συνοικίες ἢ καὶ τὴν πολιτεία πὺ ἀνατράφηκες ἂν ἐπιστρέφεις ξαφνικὰ μετὰ ἀπὸ χρόνια.

Η ἀνάπτυξη μίᾳ πόλης πολλὲς φορὲς γί-

νεται με τέτοιο τρόπο σαν οί χειριζόμενοι τὰ ζητήματα αὐτὰ νὰ θέλουν νὰ ξεχάσουν τὸ ὑπάρχον καὶ αὐτὸ ποὺ ὑπῆρξε πρὶν καὶ «χαλοῦνε συθέμελα καὶ ξαναχίζουν» καὶ σὺ «παλεύεις νὰ μετακινήσεις ἄλλους καιροὺς γιὰ νὰ ξαναβρεθεῖς» (Γ. Σεφέρης). Εἶναι δυνατὸν ὁ τρόπος ποὺ ἔχει διαμορφωθεῖ τελευταῖα ἕνας τόπος νὰ μὴν ἀφήνει νὰ διαφανεῖ ἡ προγενέστερη κατάστασή του. Ὁ πολίτης νὰ συνεχίζει τὸ δρόμο του ἀνυποψίαστος γιὰ τὸ ποιοί εἶχαν βαδίσει τὸν ἴδιο δρόμο λίγα χρόνια πρὶν, ἀλλὰ καὶ τί συναντοῦσαν στὸ δρόμο τους. Οἱ ἀλλαγές σκηνοῦ μπορεῖ νὰ ἦσαν πολλές ἀλλὰ πολλοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐναλλάσσονταν.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ πρέπει νὰ τονιστεῖ ἡ συμβολή μιᾶς ἀρχαιολογικῆς, παλαιογραφικῆς καὶ ἱστορικῆς προσέγγισης τῆς πόλης γιὰ νὰ ἐντοπιστοῦν μετὰ τίς πολλαπλές ἀναγνώσεις καὶ διερευνήσεις οἱ στρώσεις ποὺ ἔχουν συσσωρευτεῖ κατὰ καιροὺς καὶ οἱ ποικίλες γραφές ποὺ χαράχτηκαν καὶ μένουν ἀνεξίτηλες. Ἐνας ἀπέραντος πλοῦτος θὰ ἀναδυθεῖ στὰ μάτια μας. Τὸ μονοσήμαντο, τὸ μονοδιάστατο θὰ παραχωρήσει τὴ θέση του στὸ πολυσήμαντο, τὸ πολυδιάστατο. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ τότε νὰ ζήσει σὲ πολλαπλὰ ἐπίπεδα καὶ νὰ ἐπιχειρήσει πολλαπλές διαδρομές⁶.

(Συνεχίζεται)

* Τὸ κείμενο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀνακοίνωση τοῦ συγγραφέα* συζητήθηκε σὲ ὁμάδα ἐργασίας ποὺ εἶχε ὡς θέμα «νέες ποιμαντικὲς ἀστικὲς πρακτικὲς» στὰ πλαίσια τοῦ δευτέρου συνεδρίου τῆς «Διεθνούς Ἑταιρείας Πρακτικῆς Θεολογίας»: *Προκλήσεις τῆς πόλης πρὸς τὴν Πρακτικὴ Θεολογία*, ποὺ ἐγίνε στη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μοντρεάλ στὸν Καναδὰ ἀπὸ 22 ἕως 25 Αὐγούστου 1995. Ἡ ἀρχικὴ εἰσήγηση ἐγίνε σὲ γαλλικὴ γλῶσσα. Στὴν προσαρμογὴ του στὰ ἑλληνικὰ κρατήσαμε τὴ δομὴ τοῦ προφορικοῦ λόγου μετὰ τὸν ὁποῖο καὶ ἐκφωνήθηκε. Περισσότερα γιὰ τὸ συνέδριο βλ. στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1ης Ἰουνίου 1995, σ. 183-184.

1. Τὴν ἐννοια τοῦ «σφαιρικοῦ χωριοῦ» ἀνέπτυξε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ γνωστὸς ἐπικοινωνιολόγος Marcall Mac Luhan (Μάκ Λάχαν). Βλ. τὸ βασικὸ του ἔργο, *Media - Οἱ προεκτάσεις τοῦ ἀνθρώπου*, Ἀθήνα, ἐκδ. «Κάλβος», χ.χ., 434 σ. Γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς Θεολογίας σ' ἕνα σφαιρικὸ χωριὸ βλ. τὸ ἀρθρο τοῦ John S. Robee στὸ περ. «ministerian formation», τεῦχος 61, Ἀπρίλιος 1993, σ. 2-9, μετὰ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλο «Doinj Theologie in A Global villag».

2. Βλ. ἀρθρο μου στὸν «Ἐφημέριο» τῆς 1ης Νοεμ-

βρίου 1994, σ. 352-354, «Ποιμαντικὴ τῆς μνήμης καὶ τῆς λήθης», καὶ στὸ βιβλίον μου *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, σ. 118-124.

3. Ἀ. Μ. Σταυροπούλου, *Μνήμη καὶ λήθη στὴ θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα, ἐκδ. «Λύχνος», 1989, 134 σ.

4. Ἡ παρομοίωση ποὺ ἔδωσα τῆς πόλης ὡς παλίμψηστον κώδικα εἶχε εὐνοϊκὴ ἀποδοχὴ στὸ συνέδριο* καὶ στὴ διάρκειά του ἀλλὰ καὶ ὅταν εἶχα προωθεῖ τὴν περὶ τὴν ἀνακοινώσεως στὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ. Γιὰ μένα ἦταν εὐχάριστη ἐκπλήξη ὅταν στὴν προσφώνησή της πρὸς τοὺς συνέδρους μετὰ τὴν ἐναρξὴ τοῦ συνεδρίου στὶς 22 Αὐγούστου 1995 ἡ ἀντιπρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μοντρεάλ, κυρία Irene Cinq - Mars ἀρχιτέκτων ἢ ἴδια, χαρακτήρισε τὴν πόλη ὡς ἕνα παλίμψηστο χειρόγραφο. Εἶναι ἐνδιαφέρον ἐπίσης ὅτι καὶ ὁ Τίτος Πατριῆος ἐπιμελήθηκε καὶ παρουσίασε στὴν ET-2 μιὰ ἀξιόλογη σειρὰ ντοκυμαντέρ μετὰ τίτλο: «Σικελία, ἕνα παλίμψηστο» (τελευταία ἐκπομπὴ στὶς 8 Αὐγούστου 1995).

5. Ὁ ποιητὴς Γιάννης Ρίτσος ἐκφράζει πολὺ παραστατικὰ αὐτὴ τὴ συνήθεια:

*Τὰ σπίτια μας εἶναι χτισμένα πάνω σ' ἄλλα σπίτια
εὐθύγραμμα, μαρμάρινα,
καὶ ἐκεῖνα πάνω σὲ ἄλλα. Τὰ θεμελίά τους
κρατιοῦνται πάνω στὰ κεφάλια ὄρθιων ἀγαλμάτων,
δίχως χέρια.*

Κάνει ἐντύπωση τὸ «δίχως χέρια» γιὰ νὰ μὴ μποροῦν ἴσως ν' ἀμυνθοῦν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν καταστροφὴ τῶν πόλεων... Ἡ ἐκφραση πάντως «Κτιζοντας τὴν πόλη πάνω στὴν πόλη» ἦταν τὸ θέμα τοῦ φετινοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Ἀρχιτεκτονικοῦ Διαγωνισμοῦ «Europan» (Βουδαπέστη 16 ἕως 18 Ἰουνίου) καὶ ἀφοροῦσε στὴ μεταμόρφωση σύγχρονων ἀστικῶν περιοχῶν. Ὁ θεσμὸς αὐτὸς συνιστᾷ ἕνα μοναδικὸ βῆμα διατύπωσης προτάσεων γιὰ σημαντικότερες ἀρχιτεκτονικὲς καὶ πολεοδομικὲς ἐπεμβάσεις. Βλ. τὸ ἀρθρο τοῦ Δημήτρη Ρηγόπουλου, «Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ δὲν γνωρίζει σύνορα», στὴν «Καθημερινή» τῆς 14.7.1995.

6. Εἶναι χαρακτηρισικὰ αὐτὰ ποὺ σημείωνε ὁ Χένρυ Μίλλερ ὡς πρὸς τὸ διαχρονικὸ καὶ διατοπικὸ τρόπο ποὺ ὀφείλουμε νὰ βλέπουμε τὰ πράγματα: «...τὰ γεγονότα μένουν γραμμένα στὴ γῆ τὴν ἴδια... Τίποτα ἀπ' αὐτὰ ποὺ συνέβησαν στὴ γῆ, ὁσοδήποτε βαθιὰ καὶ ἂν εἶναι θαμμένα, δὲν εἶναι κρυμμένα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο. Ὅρισμένα σημεῖα ξεχωρίζουν σὰν σηματοδοτές, ἀποκαλύπτοντας ὄχι μόνον κάποιο στοιχεῖο γιὰ τὸ ἀρχαῖο γεγονός, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός τὸ ἴδιο - ἂν βέβαια τὰ πλησιάσει κανεὶς μετὰ ἀπόλυτα καθαρὴ καρδιά. Πιστεύω πὼς ὑπάρχουν πολλὰ στρώματα ἱστορίας καὶ πὼς ἡ τελικὴ ἀνάγνωση τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας δὲν θὰ γίνε παρὰ ἀφοῦ ξαναβροῦμε τὸ χάρισμα νὰ βλέπουμε παρελθὸν καὶ μέλλον σὰν ἕνα» (*Ὁ κολοσσὸς τοῦ Μαρουσιοῦ*, σὲ μετάφραση Α. Αἰδίνη, Ἀθήνα, ἐκδ. «Κάκτος»: Κλασικά, 1981, σ. 184).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΙΩΑΣΑΦΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ*

Του Παύλου Μοναχού Λαυριώτου

Ὁ σεβασμός, ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ ἀγάπη τῶν Ἰωασαφαίων πρὸς τὸν ἐξόριστο Πατριάρχην ἔφθανε πολ-
λὲς φορὲς σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸν. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται
ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ὅταν ὁ Ἰωακεὶμ διερχόταν ἀπὸ
τῆ Σιήτη τῶν Καυσοκαλυβίων ἢ ἐπισκεπτόταν τὴν
Καλύβη του, ἐρίπτονταν ἀπ' αὐτοὺς τιμητικοὶ πυροβο-
λισμοί. Ὁ ὀξυδερκὴς καὶ ἀξιοπρεπὴς Πρωθιεράρχης
διέκρινε τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς τακτικῆς, διὸ καὶ ἔ-
στειλε πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολή, σὴν ὁποία γράφει:

«Πατέρες ὄσιοι!

Ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν θετικῶς καὶ εὐλοκρινῶς
τὰ ἐξῆς πράγματα:

Πρῶτον: Ἄν μόνον κατὰ τὴν ἔλευσιν καὶ διάβα-
σιν ἡμῶν δίδηται διαταγὴν ἐκ τοῦ κελλίου πρὸς κρού-
σιμον τῶν κωδῶνων ἢ καὶ ἄλλων ἐπισκεπτῶν ἡμῶν.

Δεύτερον: Ἄν μόνον ὅταν διερχόμεθα ἢ διερχό-
μεθα ἡμεῖς ῥίπτονται ἐκ τῆς καλύβης ἡμῶν πυροβολι-
σμοὶ ἢ καὶ ὅταν ἄλλοι σὰς ἐπισκέπτονται.

Ὁ φρόνιμος καὶ ἐνσυνείδητος ἄνθρωπος δέον ν'
ἀποφεύγῃ πᾶν πράγμα προξενούν, ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ
ζεῖ, σκάνδαλον, δέον νὰ εὐλαβῆται τὸ κοινὸν ὀρθὸν
φρόνημα καὶ τὰς κοινὰς πεποιθήσεις, δέον νὰ προσέ-
χη εἰς ἑαυτὸν διὰ νὰ μὴ ἐπιούρη ἐπ' αὐτοῦ τὴν κοι-
νὴν δυσμένειαν, ἥτις μὲ τὸν καιρὸν γίνεται ὀργή. Εἴ-
τε δι' ἡμᾶς μόνον γίνεται ἡ κωδωνοκρουσία καὶ οἱ
πυροβολισμοί, εἴτε καὶ δι' ἄλλους ἐπισκέπτας ἡμῶν,
σὰς συμβουλευόμεν πατρικῶς νὰ παύσῃ, διότι καὶ ἄ-
τοπος εἶναι καὶ δίκαια παράπονα διεγείρει. Οἱ κώ-
δωνες τοῦ Κυριακοῦ δέον νὰ κρούωνται ὅταν ἐπίση-
μος ἐπισκεφθῇ αὐτὸ καὶ οἱ πατέρες πάντες δέχονται
αὐτὸν ἐπισήμως ὡς ἐπισκέπτην αὐτοῦ. Μὴ ταράττε-
σθε, μὴ λυπησθε, δὲν ὑπάρχει τι, προσέχητε ὁμως,
διότι καὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες καὶ Πατριάρχαι καὶ
ἀρχιερεῖς καὶ ὑπουργοὶ πίπτουσιν ὅταν κοινὴ ὀργὴ
καὶ ἀγανάκτησις ἐξεγερθῇ κατ' αὐτῶν. Ἀποφεύγετε
τὰ σκάνδαλα καὶ νὰ ποθῆτε νὰ ζῆτε μὲ ὄλους καλῶς,
ὥστε νὰ μὴ ἔχητε ἐναντίους».

Ἡ ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ Ἰωακεὶμ Γ' καὶ τῆς
ἀδελφότητος συνεχίσθη καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ
πρώτου στὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον. Σῶζονται ἐπιστο-
λὲς τοῦ Πατριάρχου πρὸς τοὺς Ἰωασαφαίους μὲ ποι-
κίλο περιεχόμενον (ἐορταστικὲς, παραινεντικὲς κ.λπ.).
Μὲ τίς ἐπιστολὰς του αὐτὲς ἐξεδήλωνε τὴν ἀγάπην καὶ
τὸ μέγα ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς προσφιλεῖς σ' αὐ-
τὸν Ἰωασαφαίους.

Ὁ λόγιος λαυριώτης Προηγούμενος Εὐλόγιος
Κουρίλας διασώζει τὴν πληροφορίαν ὅτι ὁ Πατριάρχης
Ἰωακεὶμ ἕνα μῆνα πρὸ τοῦ θανάτου του ἔστειλε ἐπι-
στολὴν στοὺς Ἰωασαφαίους, σὴν ὁποία ἔγραφε ὅτι
δὲν-μποροῦσε νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα
καὶ «ἐπεθύμει νὰ ἀποθάνῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς. Ἀ-
πέστειλε δ' ἅμα δῶρον ἀναμνηστικὸν ἐσμαλωμένην
εἰκόνα τοῦ ἀγίου Γεωργίου, καλλιτέχνημα τῆς Ἀκα-
δημίας τῆς Μόσχας...». Ἡ ἐπιστολὴ ὁμως ἐλήφθη,
ὅταν ὁ Πατριάρχης εἶχε πεθάνει.

Σὲ ἄλλες ἐπιστολὰς του παραγγέλλει τὴν κατα-
σκευὴν διαφόρων εἰκόνων. Σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὰς (3-1-
1905) παραγγέλλει τὴν κατασκευὴν τῆς εἰκόνης τῆς
Ἁγίας Εὐφημίας γιὰ νὰ τὴν ἀποστείλῃ σὰν «δῶρον
ιερὸν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακεὶμ Γ' τῷ
Πανιερωτάτῳ καὶ Σεβασμιωτάτῳ Πετροπόλεως καὶ
Λαδόγης κυρίῳ Ἀντωνίῳ».

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ ἡ ἀκόλουθη ἐπιστολή:

Ἀριθμ. Πρωτ. 8822

Ὁσιώτατοι ἐν μοναχοῖς ἀδελφοὶ Ἰωασαφαῖοι, ἀ-
γιογράφοι, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν Με-
τριότητος, χάρις εἴη τῇ ὁσιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ
Θεοῦ. Ἐπισκευαζομένου καὶ ἀνακαινιζομένου τοῦ ἐ-
σωτερικοῦ τοῦ καθ' ἡμᾶς σελτοῦ Πατριαρχικοῦ Ναοῦ
καὶ προκειμένης δι' εἰκόνων ἱερῶν διακοσμήσεως αὐ-
τοῦ, ἐγνωμεν ὅπως ὡς πρότυπα τῶν εἰκόνων τούτων
χρησιμοποιοιθῶσιν αἱ ἐν τῷ δεξιῷ καὶ ἀριστερῷ χορῷ
τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς Μεγίστης Λαύρας ὑπάρχουσαι
καλῆς τέχνης ἱεραὶ εἰκόνες. Ἐπὶ τούτῳ οὖν ἀνατιθέν-
τες τῇ ὑμῶν ὁσιότητι τὸ ἔργον τῆς κατὰ τὰ πρότυπα
ταῦτα γραφῆς διὰ τὸν ἡμέτερον Πατριαρχικὸν Ναὸν
τῶν προσηκουσῶν ἱερῶν εἰκόνων, ἀξιούμεν ὅπως με-
ταβαίνοντες ἐπὶ τόπους προβῆτε εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐρ-
γασίαν, φροντίζοντες περὶ τῆς φήμης ὑμῶν καὶ ἀντα-
ξίως τοῦ δι' ὃν προορίζονται σκοποῦ, ἐπισπώμενοι
τὴν εὐαρέσκειαν ἡμῶν. Κρίνοντες δὲ περιττὸν ἵνα ὑ-
ποδείξωμεν ὑμῖν ὅτι τό τε κηρωτὸν ὕψος, οὕτινος
τὰ μεγέθη ἐπαφίενται εἰς τὴν κρίσιν ὑμῶν, καθὼς καὶ
πάντα τὰ λοιπὰ ὑλικά δέον ἵνα ὄσι ποιότητος ἡγγυη-
μένης, ἀπονέμομεν πᾶσι τὰς πατρικὰς εὐχὰς καὶ εὐ-
λογίας ἡμῶν αἰτούμενοι τὰ κράτιστα παρὰ Θεοῦ, οὗ
ἢ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν.

ἀλβ'. Σεπτεμβρίου ιθ'.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακεὶμ,

ἐν Χριστῷ εὐχέτης.

(Συνεχίζεται)

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 363 τοῦ ὑπ' ἀρ. 16 τεύχους.

ΓΕΡΩΝ ΠΑΪΣΙΟΣ ΤΟ ΓΕΝΝΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ*

Τοῦ κ. ΑΘΑΝ. Γ. ΜΕΛΙΣΣΑΡΗ, Θεολόγου
Master of Theology - Th.D. (cand.)

Ἅγιο Φῶτισμα - Θεία σχέση

Ἄνατροφή «ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου»

Εἶναι πραγματικά συγκλονιστικὴ ἡ σχέση τοῦ Γέροντα μὲ τὸν ἅγιο Ἀρσένιο τὸν Καππαδόκη. Ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες τῆς νηπιακῆς τοῦ ἡλικίας στὴν κατασκευαστικὴ ἐκκλησία τῶν Ὁσιομαρτύρων Ἁγίων Βαραχισίου καὶ Ἰωνᾶ βαπτίζεται ἀπὸ τὸν «ἐξαῦλωμένο ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ Πατέρα Ἀρσένιο»³⁷ τὸν Καππαδόκη (Χατζεφεντή). Ὁ μικρὸς Ἀρσένιος ζεῖ τὴν συγκλονιστικότερη στιγμή τῆς ζωῆς του. Τῆς εἰσαγωγῆς του στὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, στὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας. Φωτίζεται καὶ ἀγιάζεται «σφραγίδα δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου» ἢ ὅποια θὰ σταθεῖ ὀρόσημο γιὰ τὴν πορεία του καὶ θὰ τὸν συνοδεύει σὲ ὅλα τὰ μετέπειτα χρόνια του. Ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ἱερὸ ξεκίνημα, ἡ σχέση τοῦ Γέροντα μὲ τὸν ἅγιο Ἀρσένιο εἶναι πὺν κάνει τὸν Γέροντα νὰ ξεκινήσει τὸ βίον τοῦ ἁγίου, τὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος συνέγραψε, μὲ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ λόγια: «μεγάλῃ ὑποχρέωσιν αἰσθάνομαι στὸν Πατέρα Ἀρσένιο, τόσο γιὰ τ' ὄνομά του, πὺν μούδωσε, μαζὶ μὲ τὶς ἀγιές του εὐχές στὴν κολυμβήθρα, ὅσο καὶ ἀργότερα, μικρὸς, πὺν θήλαζα στὰ λίγα του βιβλία»³⁸.

Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν βάπτισιν, ἄς ἀφήσουμε καλύτερα τὸν ἴδιο τὸν ἀείμνηστο Γέροντα νὰ μᾶς τὰ πεῖ μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο του.

«Ὁ εὐλογημένος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, Χατζεφεντής, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα του χαρίσματα εἶχε καὶ τὸ προορατικὸ χάρισμα. Εἶχε πληροφορηθῆ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπὸ χρόνια προορά, πὺς θὰ ἐφευγαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἔλεγε στοὺς Φαρασιῶτες νὰ μὴ ξανοίγῳνται... ὅλοι οἱ Φαρασιῶτες ἄρχισαν ἀμέσως τὶς ἐτοιμασίες τους, ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ ἔκανε τὶς δικές του. Βάπτισε πρῶτα ὅλα τὰ ἀβάπτιστα παιδιά, καθὼς καὶ ἓνα παιδί τοῦ Προέδρου, ὅποτε συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς: Οἱ γονεῖς τοῦ παιδιοῦ [Πρόδρομος καὶ Εὐλαμπία Ἐξνεπίδη, οἱ γονεῖς τοῦ Γέροντα] ἤθελαν νὰ δώσουν τὸ ὄνομα τοῦ παπποῦ, Χρήστο. Ὁ

Πατὴρ Ἀρσένιος ὅμως δὲν δέχθηκε, διότι ἤθελε καὶ αὐτὸς νὰ δώσῃ τὸ δικό του ὄνομα καὶ εἶπε στοὺς γονεῖς.

— Ἐσεῖς καλὰ θέλετε νὰ ἀφήσετε ἄνθρωπο στὸ πόδι τοῦ παπποῦ, ἐγὼ δὲν θέλω νὰ ἀφήσω καλόγηρο στὸ πόδι μου;

Γυρίζει στὴν Νουνὰ καὶ λέγει.

— Ἀρσένιο νὰ πῆς.

Τὸ παιδί αὐτὸ πράγματι ἀπὸ μικρὸς ἤθελε νὰ γίνῃ καλόγηρος, ὅπως καὶ ἐγίνε· ἢ ἡ εὐχή του ἐνήργησε ἢ τὸ εἶδε μὲ τὸ προορατικὸ του χάρισμα»³⁹ σύμφωνα μὲ τὸ παλαιοδιαθηκικὸ «πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθῆν ἐκ μήτρας ἡγιακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε»⁴⁰.

«Μὲ ἀφορμὴ αὐτὸ τὸ γεγονός, τί νὰ σκέφθηκαν ἄραγε οἱ γονεῖς τοῦ χαριτωμένου ἐκείνου βρέφους; Θὰ φαντάσθηκαν ἴσως ὅτι τὸ παιδί τους μπορεῖ νὰ γίνῃ καλόγηρος. Πὺν νὰ μάντευαν ὅμως ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τρόπο μυστηριώδη καὶ ἀνεξιχνίαστο τὸ εἶχε ἀφορίσει «ἐκ κοιλίας μητρὸς»⁴¹ νὰ γίνῃ «ὁ στοργικὸς Πατέρας ὄλων πὺν τοὺς φροντίζει μὲ τὴν πολλή του ἀγάπη»⁴². Ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ Γέροντας λιτὰ καὶ ἀπέριττα «ὑπρέτησα τὸν ἐπίγειο Βασιλέα καὶ μετὰ κατετάγην ἐθελοντῆς στὸ Ἀγγελικὸ Τάγμα τῶν Μοναχῶν εἰς τὸν Ἐπουράνιον Βασιλέα Χριστόν. Ἀπὸ μικρὸς ποθοῦσα τὴν Μοναχικὴν Ζωήν»⁴³.

Ἡ εὐλογία πὺν ξεκίνησε μὲ τὴν βάπτισιν, συνεχίσθηκε καὶ ἀυξήθηκε. Ὅσο προχωροῦν τὰ χρόνια τόσο ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικὴ ἐξάρτηση καὶ ἀυξάνεται ἡ ἀγάπη τοῦ Γέροντα γιὰ τὸν Ἅγιο. Ἐτσι ἂν καὶ ὁ Γέροντας δὲν ἐξῆσε ἀπὸ κοντὰ καὶ γιὰ καιρὸ τὸν Ἅγιο νουνό του, ὁ ὁποῖος «κοιμήθηκε στίς 10 Νοεμβρίου τοῦ 1924 (νέο ἑορτολόγιο) σὲ ἡλικία ὀγδόντα τριῶν ἐτῶν»⁴⁴, ὡστόσο ἓνας βαθὺς καὶ ἱερὸς σύνδεσμος τὸν συνδέει μαζὶ του. Ἡ καρδιά του ξεχειλίζει ἀπὸ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἡ ψυχὴ του δονεῖται ἀπὸ ἱερὰ συναισθήματα γι' αὐτὴν τὴν σχέση, τὴν θεία σχέση μὲ τὸν ἅγιο Ἀρσένιο. Θεωρεῖ μεγάλη εὐλογία ὅτι μπόρεσε νὰ πραγματοποιήσει μιὰ προσκυνηματικὴ ἐκδρομὴ στὰ

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 365 τοῦ ὑπ' ἀρ. 16 τεύχους.

Φάρασα, και μπόρεσε να μάθει από ένα παιδί που θυμόταν και την Φαρασιώτικη γλώσσα, που ήταν το κελλί του Πατρός Ἀρσενίου⁴⁵. «Στις 29.10.1972, ἐνῶ μου ἦταν πολὺ δύσκολο, ὁ Θεὸς με ἀξίωσε, και τὸν εὐγνωμονῶ γι' αὐτό, να ἐπισκεφθῶ τὰ Φάρασα με τὸν Ἡγούμενο τῆς Ἱερῆς Μονῆς Σταυρονικήτα, Ἀρχιμανδρίτη Βασίλειο»⁴⁶, σημειώνει ἐπιγραμματικὰ ὁ Γέροντας, ὁ ὁποῖος ζοῦσε ἔντονα και ὀλοκληρωτικὰ τὸν ἅγιον Ἀρσένιο.

Ἀπὸ τὴν θεία αὐτὴ σχέση ὁ Γέροντας Παῖσιος πολὺ ὠφελήθηκε ἀλλὰ και πολλοὺς ὠφέλησε. Σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ ἔργου του, ἀναφέρθηκε με νοσταλγία γιὰ τὶς προσωπικὲς ἐμπειρίες του με τὸν Ἅγιό του. Μικρὸ παιδάκι ὁ Γέροντας φωτισμένο ἀπὸ τὴν εὐλογία τοῦ Ἁγίου ἐνδιαφέρεται να μάθει γι' αὐτόν. Ἡ ἀγάπη του και ἡ ἀφοσίωσή του δὲν διακόπτεται καθόλου. «Ὅποτε λοιπὸν πῆγαινα στὸ σπίτι τοῦ Προδρόμου, ποὺ ἔμενε στὴν γειτονιά μου, ὄλο και κάπι θὰ μου διηγόταν γιὰ τὸν Πατέρα Ἀρσένιο, και ἐγὼ συνέχεια με τὴν παιδική μου περιέργεια τὸν ρωτοῦσα. Ἦμουν φυσικὰ μικρὸς τότε, και γι' αὐτὸ εἶχαν χαραχθῆ με εὐκολία μεγάλη τὰ λόγια του στὴν τότε ἀπαλή καρδιά μου»⁴⁷, γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Γέροντας. Ἀλλὰ και ἀργότερα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Γέροντα δὲν μειώνεται ἀλλὰ μεγαλώνει και αὐξάνει⁴⁸, διότι ὁ Ἅγιος Πατὴρ Ἀρσένιος «δὲν ἐγκατέλειψε τὸν "μαθητὴ" του. Πολλὲς φορὲς ἐπικοινωνήσε θαυματουργικὰ, χαρίζοντας ἱερότατα και γλυκύτατα πνευματικὰ βιώματα στὸν "διάδοχό" του»⁴⁹.

Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, ὁ Γέροντας αἰσθάνεται τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πατρός πολλὲς φορὲς, τόσο ἔντονα ὡς μορφή, εἰκόνα ἢ σχῆμα. Μιὰ αἰσθητὴ και πραγματικὴ παρουσία μέσα του, δίπλα του, γύρω του, ποὺ τὸν προστατεύει, τὸν εὐλογεῖ, τὸν ἐπιβραβεύει, τὸν παρηγορεῖ, τὸν ἐνθαρρύνει, τὸν ἀγκαλιάζει, τὸν φιλάει, τοῦ συμπαρίσταται σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις τῆς ζωῆς, «ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ εἶχε μεγάλη Ὁρθόδοξη εὐαισθησία, αἰσθανόταν πολὺ βαθιὰ τὴν μεγάλη εὐθύνη τοῦ ποιμνίου του και ἐπαγρυπνοῦσε, πῶς να τὸ προφυλάξῃ...»⁵⁰. Ὁ ἀμείλικτος χρόνος ποὺ σαρώνει τὰ πάντα στὸ πέρασμά του δὲν στάθηκε ἰκανὸς ὄχι μόνο να ἐξαλείψει τὴ μνήμη, ἀλλὰ οὔτε κἀν να μειώσει στὸ παραμικρὸ τὴν αἴσθηση τῆς παρουσίας του στὸν Γέροντα. Γιὰ να προσεγγίσουμε κάπως περισσότερο και να εἰσχωρήσουμε βαθύτερα στὴν πνευματικὴ σχέση τῶν δύο ἀνδρῶν, ἂς ἀφήσουμε τὸν ἴδιο

τὸν γέροντα Παῖσιο να μᾶς διηγηθεῖ γι' αὐτὴ τὴν θεία σχέση.

Και πρώτα ἀπ' ὅλα ρωτᾶμε «πότε εἶναι ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου»; Ἡ πρώτη λοιπὸν συγκινητικὴ και συνάμα συγκλονιστικὴ ἐπίσκεψη τοῦ Ὁσίου Πατρός γίνεται τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1958 στὴν Κέρκυρα, ὅταν ὁ Γέροντας εἶχε μεταβεῖ ἐκεῖ γιὰ τὴν ἐκταφὴ και ἀνακομιδὴ του. Ἡ ἀπάντηση ποὺ μᾶς ἐμπιστεύθηκε ἔχει ὡς ἐξῆς: «...φεύγοντας με τὰ Λεῖψανα... ἔφθασα μετὰ στὸ ξενοδοχεῖο. Τοποθέτησα τὰ Λεῖψανα στὸ μαξιλάρι μου και ἀνοιξα τὸ κάπι τῆς βαλίτσας, ποὺ τὰ εἶχα μέσα γιὰ να βλέπω, και γονατιστὸς προσευχόμενον. Ὅταν εἶχε νυχτώσει πιά, ἀναψα τὸ φῶς, γιὰ να τὰ βλέπω και στὴ συνέχεια τῆς νυκτὸς και να προσευχῶμαι. Στις ἐννέα με δέκα ἡ ὥρα τὸ βράδυ (ὥρα κοσμικὴ), ἐνῶ προσευχόμενον γονατιστὸς, ἄκουσα μιὰ φωνὴ ἄγρια να με ἀπειλῇ και να μου λέγῃ: "τί Λεῖψανα εἶναι αὐτά"; Και μιὰ δύναμη ἐνοιωσα να ὀρμάῃ ἐπάνω μου, χωρὶς να βλέπω ὀλόκληρο σῶμα: δύο χέρια μαῦρα και ἄγρια να με σφίγγουν γερά, γιὰ να με πνίξουν. Ἐκεῖνη τὴν στιγμή ποὺ κινδύνευσα, δὲν ξέρω πῶς μου ἦρθε, φώναξα δυνατὰ: "Ἄγιε Ἀρσένιε, βοήθησέ με"! Ἀμέσως τότε ἐνοιωσα μιὰ ἄλλη δύναμη, ἐνὸς ἀθλητοῦ, να ἀρπάξῃ ἐκεῖνα τὰ φοβερὰ χέρια και να τὰ πετάῃ πέρα και να με ἐλευθερώῃ. Ἡ καρδιά μου πιά τότε χτυποῦσε γλυκά, και συνέχισα τὴν προσευχή μου με εὐλάβεια περισσότερη πρὸς τὸν Πατέρα Ἀρσένιο, και τὴν ἐπομένη ἔφρευγα γιὰ τὴν Κόνιτσα με τὰ Λεῖψανά του... Τὸ ὅτι ἦταν Ἅγιος ὁ Πατὴρ Ἀρσένιος, γιὰ μένα δὲν ὑπῆρχε καμμιά ἀμβολία»⁵¹.

(Συνεχίζεται)

37. Ὁπ. π., σελ. 113.

38. Ὁπ. π., σελ. 5.

39. Ὁπ. π., σελ. 65-66.

40. Ἱερομίου α' 5.

41. Γαλ. α' 15.

42. Παῖσιου, *Χατζηφερόντης*, σελ. 71.

43. Τάτση, *Ἀθωνικόν*, σελ. 95.

44. Παῖσιου, *Χατζηφερόντης*, σελ. 75.

45. Ὁπ. π., σελ. 80.

46. Ὁπ. π., σελ. 79.

47. Ὁπ. π., σελ. 5-6.

48. Βλ. ὅπ. π., σελ. 6: «Ὅταν ἀργότερα οἰκονόμησε ὁ Θεὸς και βρέθηκα ξανά, ὡς μοναχὸς πιά, στὴν Κόνιτσα στὴν Ἱερὰ Μονὴ Στομίου, τὸ 1958, τὸ ἐνδιαφέρον μου γιὰ τὸν Πατέρα Ἀρσένιο εἶχε μεγαλώσει και πάλι περνοῦσα ἀπὸ τὸν γέρο-Πρόδρομο, γιὰ να μάθω περισσότερα παρ' ὄλο ποὺ ἦταν ἐνενήντα ἐτῶν, ἦταν πρόθυμο και ἀκούραστο τὸ εὐλαβέστατο Γεροντάκι να μου διηγήται πάντοτε».

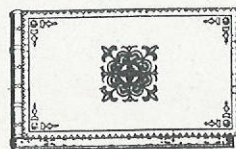
49. Τάτση, *Ἀθωνικόν*, σελ. 96.

50. Παῖσιου, *Χατζηφερόντης*, σελ. 39.

51. Ὁπ. π., σελ. 9.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ε. Ν. Μόσχου

Η ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΝΙΑ ΣΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ

Ο κ. Ε. Μόσχος είναι ο πιο διεισδυτικός, στοχαστικός και εύαισθητος κριτικός του νεότερου ελληνικού γραπτού λόγου.

Τό κάθε κείμενό του, βιβλίο, δοκίμιο, άρθρο ή μελέτημα, είναι αποτέλεσμα άκαταπόνητου μόχθου, παρατήρησης, αλλά και έσωτερικής διαίσθησης. Έπειδή επιδιώκει πάντοτε να αποκαλύψει, πίσω από τό γράμμα και τόν τύπο τών γραφομένων, τις βαθύτερες συγκινήσεις, τὰ βιώματα και τις ιδέες του εκάστοτε συγγραφέα. Και να αποδείξει τό πραγματικό στίγμα του μέσα στη ζωή, στο Έπέκεινα και στην ιστορία της λογοτεχνικής γραμματείας του Τόπου.

Κι αυτό τό πετυχαίνει πάλι με τό νέο, ογκώδες βιβλίο του (360 σελίδων), για τόν χαλκέντερο Κωστή Παλαμά. Προσπαθεί δηλαδή – και τό πετυχαίνει άριστα – να συλλάβει τήν πολύπτυχη, πνευματική μορφή του ποιητή, ανακαλύπτοντας, ιδιαίτερα, τή βαθύτερη πίστη του και τήν αγάπη του στην Όρθοδοξία.

Με εύγένεια, με σεβασμό, αλλά και όξυδέρκεια, μάς σκιαγραφεί τελικά έναν Παλαμά ξεχωριστό, που θά ήταν έλλειψη μεγάλη αν δεν τόν ανακαλύπταμε και άπ' αυτή, τήν έντονα έσωτερική του, αγωνιώδη πλευρά.

Ό Ε. Μόσχος έτσι, με μία βαθύτερη Παλαμική γνώση και ξεχωριστό τρόπο γραφής – ως πρὸς τήν συγκεκριμένη μορφή και τό περιεχόμενο – κατορθώνει στο τέλος να σηκώνει τό βάρος εύθύνης και να μάς μιλήσει για τήν ψυχική αγωνία του ποιητή που δέχεται τις πιέσεις του Θεού και του κόσμου – όπως γράφει ό Σεφέρης – και να παρουσιάσει τό χρυσάφι της άθέατης αυτής Παλαμικής ζωής. Μιάς ζωής και μιάς πραγματικότητας, που δίνει νόημα στην έλευθερία καθώς δημιουργώντας, ενεργοποιεί σπάνιες θρησκευτικές και πνευματικές δυνάμεις ούσιας και τέχνης.

Άνας Τζιροπούλου - Εύσταθίου ΠΩΣ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΟΝΙΜΟΠΟΙΗΣΕ ΤΟΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΛΟΓΟ

Άπερίοριστο θάρρος, έπιμονή, ύπομονη και προπαντός πολὺς μόχθος χρειάζεται για να τολμήσει κανείς τή μοναδική αυτή έκδοση για τὰ ελληνικά εκδοτικά δεδομένα. Και βέβαια, με τήν απαραίτητη γενναιότητα και τό όραμα τών εκδόσεων «Νέα Θεΐς», που πραγματοποίησε αυτόν τόν άθλο τών Νεοελληνικών Γραμμάτων.

Πρόκειται για τό πολυτελές, δίτομο έργο της κυρίας Άνας Τζιροπούλου - Εύσταθίου με εξακόσιες σελίδες:

«Πώς ή Έλληνική γονιμοποίησε τόν εύρωπαϊκό λόγο». Ό όποια, σε καιρούς άρνησης, παραπληροφόρησης, έχθρότητας και διαστροφής της αλήθειας, δούλεψε σκληρά για να αποδείξει, με έπιστημονικό και ιστορικό τρόπο, ότι μοναδική πηγή όλων τών εύρωπαϊκών γλωσσών είναι ή ελληνική!

Με άκαταπόνητο τρόπο, ως μέλισσα, ή κυρία Εύσταθίου παραθέτει σε στήλες επτά γλώσσες: Γαλλική, Όταλική, Όσπανική, Άγγλική, Γερμανική, Λατινική και Έλληνική με τις αντίστοιχες λέξεις που έχουν κοινή ρίζα και προσφέρονται σχεδόν με τόν ίδιο τρόπο.

Τό γεγονός αυτό αποτελεί μία μακροχρόνια εξέλιξη, ή όποια, όπως ήταν φυσικό, μετέφερε στους λαούς που τήν άντέγραψαν από τὰ ελληνικά, όχι μόνο τήν έννοια και τή σημασία τών κειμένων στις άλλες χώρες, αλλά διέδωσε και τόν ελληνικό πολιτισμό, άφού, ως γνωστό, ή γλώσσα, οι λέξεις και οι φράσεις έχουν τήν ιστορία τους. Και καταγράφουν έτσι όλη τήν πανάρχαιη περιπέτεια της φυλής άπ' όπου προέρχονται.

Έτσι ό λόγος ό ελληνικός, ή ιστορία και ή σκέψη έγιναν κτήμα της Εύρώπης από τήν ελληνική αρχαιότητα και όχι μόνο. Γιατί ή Έλλάδα στάθηκε ή κοιτίδα όλου αυτού του πολιτισμού, όπως γράφει και ό Κοραΐς:

«Είς έμέ τήν Έλλάδα πρώτην γεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνίται, στρατηγού, παντός είδους και πάσης τάξεως άνθρωποι, τόσοσ μεγάλοι, τόσοσ παράδοξοι, ώστε όσα λέγονται περι αυτών ήθελαν αναμφίβδλως νομισθί μύθοι, αν δεν είχαμε τήν άπόδειξιν από τὰ λείψανα της μεγαλουργίας των».

Έκτός όμως από τό σώμα (CORPUS) της μεγάλης αυτής εργασίας και τήν παράθεση τών χιλιάδων λέξεων από τις εύρωπαϊκές γλώσσες που έχουν ελληνική ρίζα, ό Πρόλογος της κυρίας Εύσταθίου είναι ένα μνημείο φιλολογικού και ιστορικού καταρτισμού. Πρόκειται για κείμενο έξηγτα σελίδων, που θά πρέπει, τό συντομότερο, να ανατυπωθεί σε ξεχωριστό φυλλάδιο και να κυκλοφορήσει σ' όλο τόν Έλληνισμό. Έπειδή μιλάει για τήν καταγωγή, τήν όμορφιά και τήν διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας και παράδοσης. Και προσφέρει τήν πρέπουσα περηφάνεια στους Πανελληνες σήμερα, που έχουν κυριευθεί από ήττοπάθεια και πνευματική μιζέρια.

Είναι φυσικό, λοιπόν, τό έργο αυτό της κυρίας Εύσταθίου να είναι εθνικό. Και να δικαιούται τό δημόσιο έπαινο και τήν τιμή που άρμόζουν σε παρόμοιες προσπάθειες. Και βέβαια αυτό πρέπει να γίνει όχι μόνο για να άπονεμηθεί στη συγγραφέα και στους εκδότες τό εύσημο. Άλλά για να παρακινήθουν κι άλλοι συγγραφείς και εκδότες να ακολουθήσουν τό πατριωτικό αυτό παράδειγμα.

Φς

Η ΙΓ' ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΥΣ

Του κ. Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Θεολόγου

Οι άγιοι Άπόστολοι Πέτρος και Ίωάννης, οί όποιοι μετέβησαν εις τόν κενόν τάφον, προκειμένου να διαπιστώσουν δια των ιδικών των όφθαλμών την πραγματικότητα της Άναστάσεως του Σωτήρος Χριστού και ό Θωμάς, ό όποιος έξήτησε να θέση την χείρα αυτού εις την πλευράν του Χριστού και τόν δάκτυλον αυτού επί τόν τύπον των ήλων του Κυρίου, προκειμένου να πιστεύση εις τó γεγονός της Άναστάσεως κατά τὰ λεγόμενα αυτού του ίδιου εις τó κατά Ίωάννην Εύαγγέλιον: «ό δέ ειπεν αυτοίς' εάν μη ίδω έν ταίς χερσί αυτού τόν τύπον των ήλων, και βάλω τόν δάκτυλόν μου εις τόν τύπον των ήλων, και βάλω την χείρά μου εις την πλευράν αυτού, ού μη πιστεύσω»³⁰³. Ό Θωμάς ένήργησε κατά παραχώρησιν του Θεού ψηλαφήσας χάριν ήμών πάντων των ανθρώπων, οί όποιοι επρόκειτο να ζητήσωμεν να αντιληφθώμεν τó βέβαιον του ύπερφυούς γεγονότος της εκ νεκρών Άναστάσεως του Κυρίου και οί όποιοι δέν ήμεθα παρόντες κατ' εκείνας τās στιγμάς εις την Ίερουσαλήμ, εις την όποιαν διεδραματίσθη τó άνωτέρω γεγονός, διότι δια της ύπ' αυτού ψηλαφήσεως της κεντηθείσης πλευράς του Ίησού άπεδείχθη ότι ό Άναστάς Ίησούς ήτο πραγματικώς ό Θεάνθρωπος³⁰⁴.

Εις τó σημείον τούτο τó ύφος του άγιου Κυρίλλου χάνει τόν καθαρώς άπολογητικόν χαρακτήρα και άποκτά έπιτιμητικόν τοιούτον. Ό άγιος αναφέρει ότι οί κατηχούμενοι έχουν ως μάρτυρα των γεγονότων της Σταυρώσεως τούς Δώδεκα άποστόλους, αλλά και όλην την Οικουμένην, ή όποία έπίστευσεν εις τόν Έσταυρωμένον. Άλλά ως μέγιστον σημείον άποδεικνύον την δύναμιν του Ίησού, ό Όποιος έσταυρώθη, είναι αυτός ούτος ό Σταυρός του Κυρίου. Ούδεις άνθρωπος ήδυνήθη να συγκεντρώση τούς άκροατάς του άγιου εις την συνάθροισιν εκείνην, εις την όποιαν ήκουον τόν λόγον του Θεού ως κατηχούμενοι. Βεβαίως δέν συνεκέντρωσαν αυτούς Ρωμαίοι στρατιώται ούτε έξηναγκάσθησαν να πιστεύσουν εις την δύναμιν του Σταυρού ένεκα σιδηρών δεσμών ούτε ως κατάδικοι ύπεχρεώθησαν να άκούουν τόν άγιον Κύριλλον. Έκείνο, τó όποιον συνεκέντρωσε πάντας τούς κατηχούμενους εις την συναξιν αυτήν, ήτο σαφώς τó σωτήριον τρόπαιον του Ίησού, δηλαδή ό Σταυρός. Τούτο τó τρόπαιον έδουλαγάγησε τούς Πέρσας εις τόν Χριστόν, τούτο έξημέρωσε τὰ βάρβαρα ήθη των Σκυθών και τούτο έχάρισεν εις τούς Αίγυπτίους την άληθινήν Θεογνωσίαν, ένψ ούτοι προηγουμένως έπλανώντο λατρεύοντες τὰ αίλουροειδή και τούς κύνας. Ό Σταυρός του Ίησού θεραπεύει δια της έξ αυτού έκπο-

ρευομένης Θείας Χάριτος τās ποικίλας νόσους, τόσοσ τās πνευματικάς όσοσ και τās σωματικάς. Ούτος άποδιώκει θαυματουργικώς τούς δαίμονας και άνατρέπει τās έπηρείαις και μαγγανείας των έξορκιστών και μάγων.

Εις τās έσχάτας ήμέρας, άφού προηγουμένως συντελεσθούσ όλα τὰ σημεία, τὰ όποια πρέπει να προηγηθούσ της Δευτέρας Παρουσίας του Ίησού Χριστού, θα έμφανισθή και πάλιν εις τόν ουρανόν τó σημείον του Σταυρού και μετ' αυτό θα έλθη Αυτός Ούτος ό Κύριος κατά την έκφρασιν Αυτού: «και τότε φανήσεται τó σημείον του υίου του ανθρώπου έν τψ ουρανψ, και τότε κόψονται πάσαι αί φυλαί της γής και ψφονται τόν υιόν του ανθρώπου έρχόμενον επί των νεφελών του ουρανού μετὰ δυνάμεωσ και δόξης πολλής»³⁰⁵. Τó τρόπαιον του Βασιλέωσ Χριστού θα προηγηθή της έμφανίσεωσ Αυτού κατά την Δευτέραν Παρουσίαν, ούτως ώστε, άφού ίδουν Αυτόν, τόν Όποιον εκέντησαν εις την πλευράν κατά τόν Εύαγγελιστήν Ίωάννην: «ψφονται εις όν έξεκέντησαν»³⁰⁶ και «ίδου έρχεται μετὰ των νεφελών, και ψφεται αυτόν πάσ όφθαλμόσ και οΐτινες αυτόν έξεκέντησαν»³⁰⁷, και εκ του Σταυρού άναγνωρίσουν Έκείνον, τόν Όποιον είχον άτιμάσει, να κλαύσουν και να ζητήσουν συνώμην όσοι Ιουδαίοι μετενόησαν. Άλλά εκείνοι μεν θα θρηνούν κατά φυλάς: «και κόψεται ή γή κατά φυλάσ φυλάς»³⁰⁸, ή μετάνοιά των όμως αυτή δέν θα άποβή εις όφελος αυτών, διότι τότε δέν θα ύπάρχη καιρός μετανοίας των ανθρώπων. Οί πιστοί όμως, όσοι επί της γής έπολιτεύθησαν κατά τόν νόμον και τās έντολάς του Ίησού Χριστού, θα καυχηθούσ προσκυνούντες τόν άποσταλέντα Κύριον και σταυρωθέντα υπέρ της του κόσμου σωτηρίας, προσκυνούντες επίσης και τόν άποστείλαντα τόν Σωτήρα Θεόν Πατέρα σүн τψ Αγίψ Πνεύματι. Ούτως ή ΙΔ' Κατήχησις προς Φωτιζόμενους του άγιου Κυρίλλου Ίεροσολύμων λήγει δια δοξολογίας εις τόν Τριαδικόν Θεόν.

303. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 170, 18-20, Ίω. 20, 25.

304. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 170, 20-22.

Σημείωσις: Η ψηλάφησις του Ίησού Χριστού υπό του Θωμά μόλις όκτώ ήμέρας μετὰ την εκ νεκρών Άνάστασιν του Κυρίου πιστοποιεί πλήρως κατά τόν άγιον Κύριλλον Ίεροσολύμων την ιστορικότητα του ύπερφυούς γεγονότος της Άναστάσεωσ του Σωτήρος εις εκείνους, οί όποιοι ήμφεσβήθησαν τούτο.

305. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 170, 34, Ματθ. 24, 30.

306. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 170, 35-36, Ίω. 19, 37.

307. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 170, 35-36, Άποκ. 1, 7.

308. Πρβλ. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 170, 37-38, Ζαχ. 12, 12.

Ἡ Πορταΐτισσα στὴ Ρωσία

Ἄς γυρίσουμε τὶς σελίδες τῆς ἱστορίας 347 χρόνια πίσω. Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1648, μετὰ ἀπὸ αἴτηση τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ τοῦ Τσάρου Ἀλεξίου Μιχαήλοβιτς, ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἱερὰ Μονὴ Ἰβήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους στὴν Κόκκινη Πλατεία τῆς Μόσχας ἀντίγραφο τῆς Παναγίας τῆς Πορταΐτισσης. Ἡ εἰκόνα γίνεται δεκτὴ ἀπὸ τὸν Πατριάρχη, τὸν Τσάρο καὶ πλῆθος λαοῦ. Τοποθετεῖται σὲ εἰδικὸ παρεκκλήσιο στὴν εἴσοδο τῆς Κόκκινης Πλατείας καὶ τιμᾶται ἔκτοτε ἀπὸ τὸν Ρωσικὸ λαό. Δὲν ὑπῆρχε Ρώσος ποὺ νὰ ἐπισκεπτόταν τὴν Μόσχα χωρὶς νὰ περάσει νὰ προσκυνήσει τὴν Πορταΐτισσα. Τότε, ὁ Τσάρος Ἀλέξιος δωρίζει στὴ Μονὴ Ἰβήρων τὸ παλαιὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου κοντὰ στὴν Κόκκινη Πλατεία. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ Ρωσία ἐπὶ σειρὰ αἰώνων. Στὴν διάρκεια τοῦ 1930, ὁ Στάλιν κατεδαφίζει τὴν πύλη τῶν Ἰβήρων μαζί μετὰ τὸ παρεκκλήσι τῆς Παναγίας τῆς Πορταΐτισσης καὶ ἐξαφανίζει τὴν εἰκόνα. Κατεδαφίζει, ἐπίσης, τὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου τοῦ Ἰβηριτικοῦ Μετοχίου. Διώχνει τοὺς μοναχοὺς καὶ δημεύει τὰ κτίρια.

Σήμερα, μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ καθεστώτος, ἀποκαθίσταται ἀρχιτεκτονικὰ τὸ κέντρο τῆς Μόσχας. Ἀνοικοδομήθηκε, ἤδη, ἡ Πύλη τῶν Ἰβήρων μετὰ τὸ παρεκκλήσι τῆς Πορταΐτισσης στὴν εἴσοδο τῆς Κόκκινης Πλατείας. Ἐπειδὴ, ὁμοίως, ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος δὲν μπόρεσε παρ' ὅλες τὶς ἔρευνες νὰ βρεῖ τὴν πρώτη εἰκόνα τοῦ 1648, ζήτησε ἀπὸ τὴν Μονὴ Ἰβήρων δεύτερο ἀντίγραφο. Ἡ δεύτερη αὐτὴ Πορταΐτισσα, σὸ μέγεθος τοῦ πρωτοτύπου (1,5X1μ.) μεταφέρθηκε πρὸ ἡμερῶν μετὰ στρατιωτικὸ ἀεροσκάφος C-130 ποὺ εὐγενῶς προσεφέρθη ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Συνοδεύετο ἀπὸ τὸν Καθηγούμενο τῆς Μονῆς Ἀρχιμανδριτὴ Βασίλειο καὶ Ἰβηριτὲς μοναχοὺς. Ἐγινε ἐπίσημως δεκτὴ ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἀλέξιο, ἀρχιερεῖς, κληρο καὶ λαό.

Ἐν συνεχείᾳ μετεφέρθη στὸν καθεδρικὸ Ναὸ τῆς Μόσχας, ὅπου ἀκολούθησε ὀλονύκτιος Ἀγρυπνία. Τὴν ἐπομένη τὸ πρωὶ μετεφέρθη σὸ ναὸ τῆς Παναγίας τοῦ Καζάν, στὴν Κόκκινη Πλατεία. Τελέσθηκε Πατριαρχικὴ Θ. Λειτουργία. Κατόπιν, μετὰ λιτανεῖα, μετεφέρθη καὶ τοποθετήθηκε σὸ ξανακτισμένο γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ παρεκκλήσιο τῆς Παναγίας τῆς Πορταΐτισσης. Μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς νέας Πορταΐτισσης, τὴν ὁποία οἱ Ρῶσοι ἤδη ἀποκαλοῦν «Νεοἰβηρίτισσα», ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ Δήμαρχος τῆς Μόσχας ἀνήγγειλαν τὴν ἐπιστροφή τοῦ παλαιοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴν Μονὴ Ἰβήρων. Ἔτσι, οἱ Ἰβηρι-

τες μοναχοὶ καλοῦνται νὰ συνεχίσουν τὴν ἱστορία τῶν καλῶν σχέσεων καὶ τῆς συνεργασίας τους μετὰ τὴν Ρωσικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸν λαό. Σχέση τὴν ὁποία δημιούργησε, διετήρησε καὶ τώρα ἀνανεώνει, ἡ προστάσια καὶ ἡ στοργὴ τῆς Παναγίας τῆς Πορταΐτισσης.

Ἄριστα!

Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ καὶ ὑπὸ τὴν τιμητικὴ προεδρία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θηβῶν καὶ Λεβαδείας κ. Ἰερωνύμου, πραγματοποιήθηκε μετὰ τεράστια ἐπιτυχία ἡ 7ῃ Πανορθόδοξος Συνδιάσκεψις Ἐντεταλμένων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ Ἱερῶν Μητροπόλεων γιὰ θέματα Αἵρέσεων καὶ Παραθρησκείας σὸ Συνεδριακὸ Κέντρο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θηβῶν καὶ Λεβαδείας, δίπλα στὴν Ἱερὰ Μονὴ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, μετὰ θέμα τὰ πνευματικά, πολιτιστικά, νομικά, κοινωνικά, καὶ ἔθνη καὶ κυρίως προβλήματα, ποὺ δημιουργοῦν οἱ «Καταστροφικὲς λατρείες». Στὴν Συνδιάσκεψη ἔλαβαν μέρος εἰδικοὶ ἐρευνητὲς καὶ ἐντεταλμένοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν Κύπρο, τὰ Πατριαρχεῖα Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἀπὸ τὴν Ρωσία, τὴν Ρουμανία, τὴν Σερβία, τὴν Βουλγαρία, τὴν Ἀλβανία, τὴν Τσεχία καὶ Σλοβακία, τὴν Πολωνία καὶ τὴν Φινλανδία.

Εἰσηγήσεις ἔκαναν: ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Χαρτοῦμ κ. Διονύσιος, ὁ Σεβασμιώτατος Θηβῶν καὶ Λεβαδείας κ. Ἰερωνύμος, ὁ Σεβασμιώτατος Νικοπόλεως κ. Μελέτιος, ὁ Σεβασμιώτατος κ. Ναθαναήλ, Πατριαρχεῖο Βουλγαρίας, ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Ὀλομούς, κ. Χριστοφόρος, Σλοβακία, ὁ Καθηγητὴς π. Ion Buga, Πατριαρχεῖο Ρουμανίας, ὁ Ἠγούμενος π. Benedikt Kanters, Μόσχα, ὁ Ἀρχιμανδριτὴς π. Χριστοφόρος Τοιάκας, Κύπρος, ὁ Ἱεροδιάκονος π. Ἀνδρέας Larika, Φινλανδία, ὁ Ἱερομόναχος π. Βασίλειος Doroszkieviz, Πολωνία, ὁ Ἠγούμενος π. Πορφύριος Perits, Σερβία, ὁ Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Μόσχας Mr. Alexander Dvorikin, ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς Θρησκευμάτων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας κ. Κωνσταντῖνος Κοντογιάννης, ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Παναγιώτης Χριστινάκης, ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀντώνιος Παπαδόπουλος, ὁ π. Ἀντώνιος Ἀλεβιζόπουλος, κ.ἄ.

Γιὰ τὴ Συνδιάσκεψη ἀπεστάλησαν μηνύματα ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ προκαθημένους Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.